

Zsámboki László

„Vérrel, vassal, értelemmel”

Gróf Andrassy György (1797–1872) és az Andrassyak az ország fölemelkedéséért

Az 1832/36-os országgyűlés alsótábláján, amikor az úrbéri ügyekről, a jobbágyság polgári jogainak kiterjesztéséről folyt az elkeseredett vita, s a konzervatívok a bárminő kiterjesztésben az ősi alkotmány s a nemesség végromlását, végső soron a nemzet pusztulását festették vízióként a jövőbe pillantók szeme elé, a Torna vármegyei követ, egy harmincöt éves dúsgazdag főnemes a következő fejtegetéssel lepi meg a közvéleményt:

„Ők, szabadelvűek, nem törődnek az arisztokrácia sorsával. De mi is az az arisztokrácia, amelyet némelek mindenáron fenntartani akarnak? A nemesség fele oly szegény, hogy jószágot nem vehet, ezt nem szemrehányásként mondja, mert szegénynek lenni nem szegény; a másik fele pedig részint külföldön lakik, részint sequestrum (= bírói zárlat) alatt nyög. Hát ezt az arisztokráciát akarják fenntartani?! Ennek fenntartására eddig követett módok nyilván nem voltak helyesek, mert eredményre nem vezettek, tehát más utat kell követni. Vigyázzon ki-ki magára, s az lesz a legjobb arisztokrata, aki a legjobban vigyáz magára.”¹

Öt esztendővel korábban, ugyanez a Torna vármegyei követ **Széchenyi István** gróf nagylelkű felajánlása után másodikként tesz alapítványt a tudományos akadémia számára, s példamutatásával, 10 000 forintjával jelentős mértékben járul hozzá az akadémia életre keltéséhez. Az arisztokráciáról szóló téziseinek meghirdetésével szinte egyidőben – közös németföldi, angliai és franciaországi utazás után Széchenyivel ketten terjesztik az országgyűlés és a nemzet elé a Budát és Pestet összekötő állandó híd, a Lánchíd megvalósításának tervét. De hőszünk ezen, s a korábbi és későbbi nyugati utazásain a korszerű vas- és gépgyártást is tanulmányozza, s ősei bányászati-kohászati örökségéből az ország egyik legjelentősebb, mindenesetre legkorszerűbb vasipari vállalatát fejleszti ki.

Gróf **Andrassy György**, mert hiszen az ő alakja körül fontam eddig a szót, komolyan gondolta, amit mondott az arisztokráciáról. Komolyan gondolta, s elsősorban ő nem a gárra értette: ő arisztokrata akart lenni, a legjobb arisztokrata, de nem rendi kiváltságok által, hanem őnerevvel, nem mások jogfosztottsága által, hanem azzal, hogy legjobban akart „vigyázni” magára.

Andrassy György efféle nézeteivel nem állt egyedül, nem számított különnek mágnástársai között, igaz, meglehetősen kisebbségben volt, eszmetársaival együtt. A patinás, ősrégi magyar főúri családok közül számosan adtak legalább egy-egy liberális ellenzéki politikust a hazának, igaz, számos történelmi család egyet sem! A Széchenyi és **Wesselényi Miklós** vezette főrangú ellenzéki táborban ilyen nevek tűnnek föl: **Károlyi, Batthyány, Dessewffy, Vay, Teleki, Esterházy, Csáky, Illésházy, Eötvös, Perényi, Pálffy** stb. De nem állt egyedül családján belül sem, s magatartása-gondolkodása nem tért el családjának hagyományos irányvonalától sem.

De kik is voltak, és honnan is jöttek ezek az Andrassyak?²

A legendák a honfoglalás korára teszik, az oklevelek a 13–14. századra valószínűsítik a székelységről kiemelkedő család színrelépését. **Mátyás** király alatt már országos hírű vitézek jelzik a család fölfelé törését. 1550-ből maradt fenn szentkirályi, szentimrei és szentsimoni birtoklevelük, amelyből előnevük, a **szentkirályi** is származik. A család sorsát meghatározó ősük **Péter** volt, ki **János Zsigmond** erdélyi fejedelem alatt a csíki és a gyergyói székely székek bírója volt, s ki a fejedelem halála után a trónkövetelő **Békés Gáspárt** támogatta 2 000 székely lovassal **Báthory István** ellenében, de csatát veszítve (1575) Magyarországra futott, mivel Erdélyben fő- és jószágvesztésre ítéltetett. Itt császári-királyi szolgálatba lépett, s 1580-tól krasznahorkai várkapitányi tiszteletet töltött be. 1585-től – 80 000 forint lefizetése után – a krasznahorkai uradalmat megkapta adományul. Családja innentől használja a **csík-szentkirályi és krasznahorkai** előnevet. Ettől a Pétertől származik le az a család, amely a magyar történelemben három évszázadon át fényes csillagként ragyogott. Az első másfél évszázadban – a kor háborús követelményeinek megfelelően – **v é r r e l é s v a s s a l**, katonaként szolgált és szerelte egyre több birtokát és rangját. Rokonságba kerülnek, s örökölnék – többek között – a **Rákóczy**, a **Lórántffy**, a **Máriássy**, a **Perényi**, a **Csetneki**, a **Monoki** stb. családoktól, s kiépítik a két ágra nyíló család főfészkeit, Gömörben Betlért és Zemplénben Monokot. **Miklós**, ki a Jászkunok bírója és gömői főispán volt, vitézségéért 1776-ban **b á r ó i** rangot kapott. Nejétől, **Zichy Klárától** nyolc gyermeke született, közülük öt fiú felnőtt kort ért meg: egy aransarkantyús labanc mellett, négy kuruc katona lett Rákóczi táborában. **István**, ki a **betléri** ág alapítója, kuruc tábornok, Lócse kapitánya, kihez a „**l ő c s e i f e h é r a s s z o n y**” érzelmes regéje fűződik. **György**, szintén Rákóczi tábornok, Krasznahorka kapitánya, a **monoki** ág őse. Öccsük, **Pál**, ki Esztergom kapitánya volt, majd kuruc tábornok, nőtlenként halt meg. A legifjabb fiú, **Miklós**, ferences szerzetesként szolgált, de a kuruc fölkelés hírére kardot ölt, s az ezredesi rangig viszi.

Még **III. Károly** és **Mária Terézia** korában is a kard dominál az Andrassyaknál: a betléri ágból további három tábornok, **(I.) Károly** (1779-től gróf) és fiai **(II.) Károly**, valamint **József**, a monoki ágból **(III.) Péter** altábornagy és császári főhadvezér, báróságot kap 1735-ben. **(II.) István** azonban már nem hadi érdeinekért kapta a grófságot 1780-ban.

A 18. sz. utolsó harmadától az Andrassyak figyelme egyre inkább bányabirtokaikra irányul: most már **v a s s a l é s é r t e l e m m e l** igyekeznek a hazát szolgálni. A kardot, fegyvert már nem ők forgatják, hanem ők gyártják az előállításukhoz szükséges vasat, s fölvilágosult értelemmel

próbálják mindazt megteremteni, ami az iparosodáshoz, a polgáriásodáshoz, a szakmák és tudományok műveléséhez elengedhetetlen.

A krasznahorkai uradalomhoz eredetileg is tartoztak vasércbányák, olvasztók és hámorok, amelyek bérlők kezén üzemeltek. A család az uradalomra vonatkozó bányászati jogosítványait a királlyal 1699-ben privilégium formájában meg is erősítetteti.³ A csetneki uradalom a Csetneki család kihalásával a 17. század elején a **Rákóczy, Lórántffy, Andrassy, Máriassy** stb. családokra száll, akik azonban az uradalmat nem, csak a jobbágyokat osztják fel egymás között. Így a jelentős bányászati, kohászati és vasfeldolgozó ipar nem aprózódik fel, a térségben vezető szerepét megőrzi. A család azonban – hasonlóan a **Csáky** és **Koháry** grófokhoz – nem vett részt az ipari vállalkozásban, csak elősegítette és támogatta (esetleg részjegyek vásárlásával) az iparúzést, egészen a 18. század utolsó harmadáig. Ekkor a grófságot szerző (II.) István – hősünk, György gróf atyja – tette meg a döntő, első lépést: 1758-ban saját kezelésbe veszi a dernői vasművet. Példáját az 1770-es évek végén Károly (nem azonosítható, hogy I. vagy II.) követi, aki a betléri és alsósajói vasműveket vonja magához. A rozsnyói püspöki székben ülő **Antal**, hősünk nagybátyja, 1776-ban a birtokán fekvő Gócs vashámorait fegyverrel foglaltatta el, vette saját kezelésbe, majd építtette át a korszerű követelményeknek megfelelően. Az Andrassyak törekvéseivel jelent meg a magyar iparfejlődésben a piacra orientált uradalmi vasmű típusa, amely a kincstári és a köznemesi-polgári tulajdonú vasművek mellett, az 1860-as évekig, talán a legdinamikusabban fejlődő típus volt hazánkban. **Heckenast Gusztáv** statisztikája szerint 1782-ben a rozsnyói járás vasvidékén a vastermelés egynegyede már az Andrassyak vállalkozásából származott, a vidék legjelentősebb vasgyártó telepe Dernő volt, a termelés 18%-ával.⁴

Az Andrassy családban a 18. század végére megjelennek a literátus emberek is. Az említett (II.) Károly 1790-ben latin nyelvű memorandumban fordul az összeülő országgyűléshez krasznahorkai bányabirtokainak privilégiuma ügyében⁵, (III.) Károly (1792–1845) pedig 1825-ben a hazai szakirodalomban elsőként statisztikai összefoglalását adja Magyarországon vasműveinek rövid német nyelvű tanulmányában.⁶ (II.) Károlyról „*azt tartja a hagyomány, hogy bányász viseletben öltözve gyakran bejárta hányáit, s azok vezetésébe közvetlenül is befolyt.*”⁷ A családi irányváltást azonban legmarkánsabban **Lipótnak** (sz. 1767), (II.) Károly tábornok és József tábornok testvérének pályaválasztása jelentette: 1786-ban beiratkozott a selmecbányai *Bergakademie*-re, s kitanulta legfelsőbb fokon a bányászat és kohászat mesterségét.⁸ (Meg kell jegyezni, hogy Andrassy Lipót gróf volt az első magyar arisztokrata, aki „rendes” hallgatóként szabályszerűen elvégezte az akadémiai kurzust. Példáját követve két-három évtized alatt a következő magyar grófi családok sarjai – gyakran többen is egy családból koptatták a selmeci Alma Mater padjait (iratkozási sorrendben): **Ráday, Pálffy, Lázár, Serényi, Teleki, Nyáry, Csáky**; a bárók közül: **Ré-**

vay, Gerliczy, Ritterstein. Lényegesnek tartom, hogy legtöbbjük meg is maradt e pályán: Lázár, Serényi, a három Nyáry, Csáky, Teleki, sőt Révay és Ritterstein selmecbányai főkamagróf is lett.⁹ Andrassy Lipót sem lett hűtlen választott szakmájához: szakszerűen vezette a bányákat és hámorokat, Betlérben ő tervezte és ő építette a 19. század elején az első nagyolvasztót. A selmeci bányászati kamaránál tanácsosi állást vállalt, s azt a legnagyobb lelkiismeretességgel látta el. **Eisele** közléséből apróbb, de egyáltalán nem lényegtelen részleteket is megtudhatunk életéről: „...1792-ben a Gömör megyei felkelő seregnél ezredesi minőségben szolgált; ennek feloszlata után hazatért Betlérbe, s ott a tudománynak és a szépművészetnek élt. Betlérben igen szép, több ezer kötetre menő könyvtárt alapított; azon kívül értékes éremgyűjteménye volt. [...] Betlér község anyagi helyzetét is előmozdítani kívánván, számos kézműves családot telepített le, a közlekedést pedig az utak javítása és jó karban tartása által előmozdította. Sírját, melyet még életében maga jelölt ki a betléri parkban általa ültetett szép fenyőligetben, egy vörösmárvány kőkoporsó jelzi, melyen a bányász jelvény van kivésve.”¹⁰

Bizony, messze került már ez a család Gömörbe telepített első ősétől, Pétertől, ki még Báthory fejedelem ellen hadakozva 1575-ben fölégette Csíkmadarason a kincstári vashámorokat!¹¹

Hősünknek, György grófnak, bár közel egykorúak voltak, unokaöccse volt a betléri ágon (III.) Károly, aki nemcsak édesatyjától, hanem mindkét nagybátyjától (II. Károlytól és Lipóttól is) örökölte kiterjedt bányabirtokait és vasműveiket. Életére vonatkozó szűkszavú tudósítások arra utalnak, hogy ifjú korában nem részesült kellő tanítatásban. Ez számomra azért is furcsa, hiszen mindkét nagybátyját és édesatyját, (II.) Józsefet is „tudományos” emberként említik.¹² A *Pesti Hírlap*-ban megjelent rövid nekrológja tényként szögezi le: „...és ha talentumához aránylagos kiképzést nyer fiatal korában, hazánk tündöklő csillagai közt foglalhata helyet.”¹³ Így látja a tízkötetes millenneumi magyar történetben **Bal-lagi Géza** is, az 1839/40-es országgyűlés főrendi ellenzékét bemutatva: „Gróf Andrassy Károly, ki ha gondolatainak kifejezéséhez a kellő formát képes volna megtalálni, vezérszerepet játszhatna.”¹⁴ Bár részt vett az 1843/44-es országgyűlés ellenzéki mozgalmaiban is, a politika igazában nem az ő területe volt. Számos nyugati tanulmányútjával készült gazdasági, közgazdasági szerepére. **Szinnyei** neki tulajdonítja a Londonban, majd Altenburgban 1833-ban (**von A...** jeggyel) megjelent *Umrisse einer möglichen Reform in Ungarn* c. kétkötetes munkát.¹⁵ Több írása jelent meg az utak építéséről, valamint említett összefoglalója a hazai vaskohásatról. Egyik kezdeményezője volt, majd egyik főrésztvevője lett az 1845-ben megalakult *Gömöri Vasművelő Egylet*-nek, amely létrehozta az ózdi vasgyártelepet, korának legkorszerűbb technikájával. Nevéhez fűződik a *Szabolcsi Tiszaszabályozó Egyesület* létrehozása, amelynek haláláig elnöke volt. A Széchenyi elnökletével működő országos

(III.) Andrássy Károly

Tisza-szabályozási bizottságnak is tagja volt. Vas-, cukor- és gépgyárakat ment tanulmányozni Nyugat-Európába, amikor váratlanul, 53 éves korában elhunyt. Talán saját kudarcaiból levont tapasztalatából taníttatta mindhárom fiát kiváló iskolákban: **Manót**, a vasipari birodalmat létrehozó tőkés vállalkozót, **Gyulát**, a kiegyezés utáni magyar miniszterelnököt és közös külügyminisztert, valamint **Aladárt**, a szabadságharc ifjú őrnagyát.

Ilyen családi környezetből indult útjára Andrássy György. A rendkívül gazdag és sokoldalú életpályát itt, most csak érzékeltetni lehet.

Ő is, mint annyi tenni akaró kortársa a 19. század első évtizedeiben, a politika színpadán lépett föl először. Kiterjedt birtokai révén számos vármegyében jelölthetette volna magát, ő a Gömör, Borsod, Abaúj és Szepes vármegyék ölelésében fekvő piciny Torna vármegyét választotta. (Ennek a vármegyének mintegy harmada tartozik ma Magyarországhoz, azon belül Borsod-Abaúj-Zemplén megyéhez: a Jószafező-Tornanádaska-Hídvégardó vonaltól délre eső terület.) Torna vármegye követeként érkezett az 1825/27-es országgyűlésre „szabadelvű”, ellenzéki programmal. Neve akkor tűnik föl először, amikor 1825. november 3-án Széchenyi és **Vay Ábrahám** után ő is följárlást tesz az akadémia megalakítására. Ekkor még valószínűleg nem tartozhatott Széchenyi köréhez, ismeretségük itt kezdődhetett. Az 1830-as rövid országgyűlésen ismét tornai követként jelent meg, ahol rögtön az ülés kezdetén fölveti egy országgyűlési hírlap gondolatát. Amikor fölmerül az országgyűlés székhelyének Pestre való áttétele, Andrássy György az ellenzék két vezéralakjával, **Bezerédi Istvánnal** és **Bernáth Zsigmonddal** anyagi támogatást ajánl fel a költségek fedezésére. Az akadémia alapszabályának országgyűlési megerősítése után a négy

„alapítót”, Széchenyit, Vayt, Andrássyt és Károlyit a 25 tagú igazgatóságba választják.

Az 1832/36-os országgyűlésre még tornai követként érkezik, de 1833-ban már gömői főispánként a felső táblán tevékenykedik. 1833. március 29-én búcsúztatja az ellenzék **Deák Antalt**, egyik legtekintélyesebb politikusát, kinek helyét öccse, **Ferenc** foglalja majd el: a búcsúiratot első helyen Andrássy írja alá. Itt hangzott el a bevezetésben felidézett beszéde az arisztokrácia sorsáról. Az országgyűlési hírlap ügyét intéző bizottság **Kossuth Lajost** és **Orosz Józsefet** kéri föl mintaszámok elkészítésére, melyek bemutatása után a kérdést leveszik a napirendről, mert Andrássy véleménye szerint Kossuth nem megbízható. Konzervatív fölfogása nyilvánult meg abban is, amikor a bírósági törvény vitájában a közigazgatás és a bíraskodás elválasztása, mai kifejezéssel a hatalmi ágak különállása volt a terítéken, úgy nyilatkozott, hogy a francia elmének (lásd **Montesquieu**) eme szüleménye még sehol meg nem valósított, s meg sem valósítható. (Persze az Egyesült Államokat nem ismerték akkoriban hazánkban.) Az ülés idején utazik Angliába és más nyugati országokba a pest-budai híd ügyében, s nyújtja be jelentését Széchenyivel az országgyűlésnek. A főrendiházban Széchenyivel szavaz a hídpénz mindenkire kötelező voltáról, s részese a történelmi jelentőségű 25:20 arányú ellenzéki győzelemnek. Az 1839/40-es és az 1843/44-es országgyűlésen már Gömör majd Sáros főispánjaként vesz részt a felsőház mozgalmában. Láthatólag már visszavonulóban van a politikából, nyilván rnegtalálta helyét a közgazdaság országos pályáján, valamint saját bányászati és kohászati vállalatának fejlesztésében. Itt kerül szembe Széchenyivel, aki a hitelek ügyében a hitelező kiemelt jogállása és a kamatos kamatok koncepcióját támogatja, míg Andrássy a kormányzat adósvédelmét határozatosan biztosító konstrukciót tartja elfogadhatónak: a főrendek most leszavazzák az ellenzékét.¹⁶ Széchenyi naplója szerint 1839-ben **Metternich** azt szerette volna, ha nem Széchenyi, hanem Andrássy lenne az ellenzék vezére.

1848-ban a magyar minisztérium Andrássyt jelöli sárosi főispánnak, **Batthyány Lajos** miniszterelnök azonban ellene van. Széchenyi azt javasolja neki, hogy mondjon le. Ennek ellenére vállalja, s kinevezik.¹⁷ A forradalomban és a szabadságharcban nem vesz részt, s távol marad az abszolutizmus politikai közeletétől is, egyetlen kivétellel: 1858-ban részt vállal, s döntő érdemei vannak a tudományos akadémia újjáélesztésében. 1861-ben az alkotmányosság rövid virágzása idején szinte diadalmenetben vonul be Eperjesre, mint sárosi főispán. 1861-ben rövid ideig országbíró, majd főpohárnokmesterként az ország zászlósura. Politikai szerepet sem a kiegyezésben, sem azután már nem vállal.

Andrássy György kétségtelenül két legnagyobb horderejű, leglátványosabb akciója a Magyar Tudományos Akadémiához és a Lánchíd ügyéhez kapcsolódik, mindkettő pedig gróf Széchenyi Istvánhoz. Először pillantsunk bele kettejük kapcsolatába Széchenyi naplójának segítségével.

Széchenyi 1838. augusztus 27-én – Andrássyval a híd dolgában folytatott igen kemény vita után – azt írja

Gróf Andrácz György

Portréja és aláírása a monográfiában

naplójába: „...négy barátom volt. Esterházy Miska, pompás fickó, de nem magyar; Wesselényi, pompás fickó, de fantaszta; Andrassy György pompás fickó, de szarakodó; Károlyi György pompás fickó, de –.” Ha ezt így leírta Széchenyi, akkor ezt így is érezte. Négyük közül Széchenyi volt a legidősebb (sz. 1791) és Károlyi a legfiatalabb (1802). Esterházy grófot és Károlyi grófot még a hadseregből ismeri, naplójában 1821-ben szerepelnek először. Wesselényi báróval erdélyi utazásai során ismerkedik meg szintén 1821-ben, majd 1823-ban együtt látogatnak Angliába és Franciaországba. Andrassy nevét 1825-ben, az akadémiai felajánlás kapcsán találjuk először a naplóban, majd 1829-ben tűnik fel újra. Ettől kezdve azonban rendkívül sűrűn: ha másként nem, azt említve, hogy Andrassynál ebédeltem, vacsoráztam, Andrassyval voltam stb. Barátságuk tehát jóval későbbi, mint a többieké, nem ifjúkori, hanem férfikori barátság volt. Széchenyi jelzője Andrassyra, t.i. hogy „szarakodó”, rendkívül találónak tűnik, főként, ha a „címadományozó” karakteréből indulunk ki. Széchenyi valahol Wesselényi „fantasztasága” és Andrassy „szarakodása” között helyezhető el: tudott magasban szárnyalni úgy, hogy közben soha nem vesztette szem elől a biztos anyaföldet, de a megvalósításban már nem tudott részletekbe menni, nem látta (nem akarta látni?), a gyakorlati kivitelezés során keletkező konfliktusokat, s ezek kihatásait, továbbélésüket. Szerintem frappánsan fejezi ki Széchenyi és Andrassy különbözőségét 1825-ös híres akadémiai jelenetük: Széchenyi a maga 60 000 forintjával, egy évi jövedelmének fölajánlásával huszártisztként elegáns volt és hazardírozott, de azért nem tette magát és jövőjét lehetetlenné, viszont az összeg nagyságával olyan nyomást tudott gyakorolni társaira, barátaira, a közvéleményre, hogy az eredmény nem maradhatott el; Andrassy is tehetett volna nagyobb összeget a maga 10 000 forintjánál, de ő – már nem lévén katona, mint ősei – mérlegelt, nyilván ott, abban a hirtelen adódott helyzetben mérlegelt: a nagyobb összeg esetleg veszélyeztetné bányászati és vasipari vállalatait, amelyek forgatóke nélkül nem létezhetnek. Széchenyinek akkor még nem voltak vállaltai, feudális birtokainak feudális bevételeiből élt, nem dolgozott meg jövedelméért, birtokaival örökölte. A Széchenyi adta jelző azt is mutatja, hogy Andrassynak volt véleménye, önálló ítéletalkotása, fölkészültsége a döntések meghozatalára, s udvariasságból, baráti elnézésből, netán tekintélytiszteléből sem titkolta álláspontját. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy Esterházy „németiségét”, nyilván az ő életpályáját kevéssé ismerve, nemigen értem: Esterházy Széchenyivel egyidőben, 1825-ben már magyarul szólal föl a felsőházban, s végig kitart a főrendi ellenzék táborában, mint annak egyik színes egyénisége.)

1831-ben Széchenyinek számos alkalommal vitája támad Andrassyval, nyilván a *Hitel* témakörében. Erre utal egy 1848. május 21-i bejegyzés is, mely szerint Andrassy ekkor is emlékezteti rá, hogy „*emlékszel még, amikor Ostendében azt mondtam neked, Hiteled micsoda tüzes csóvát fog dobni az államgépezetbe?*” 1831. már-

cius 17-én azonban a következők olvashatók a naplóban: „*Délután megint rendkívül kellemetlen jelenetem volt Andrassyval – ahol is nekem egyáltalán nem volt igazam – és szegény ördögöt nagyon megbántottam.*” – Később a készülő *Stádium* egyes fejezeteit is megvitatták egymás közt, mellyel szintén sikerült Andrassyt „megriasztania”. Ezekről függetlenül, töretlenül együtt dolgoztak az akadémia, a Lánchíd, a gőzmalom, a Tisza-szabályozás, a fiu-me-i vasút, a Két garas stb. ügyén. Az 1838-as nagy pesti árvíz idején Széchenyi megy el csónakjával Andrassyért, Andrassy pedig három hónappal a végzetes revorverlövés előtt, 1860. januárjában egy hetet tölt el Döblingben öreg barátjával.

Az akadémia létrejötte, életre keltése körüli szorgalmáról nem igen szólnék részletesen. Csak néhány mondatban, összefoglalva. 1825. november 2-án Széchenyi példáját követve, harmadik főszoalóként 10 000 forintot ajánl föl a tudós társaság létrehozására, amellyel, s az ezt követő további adományokkal végül is egyenesbe került az ügy. A továbbiakban is tevékeny részt vesz a szervezési munkában, több ízben Széchenyi és Andrassy tárgyal a nádorral és más hivatalos személyekkel. Az akadémia alapszabályainak országgyűlési elfogadása után „igazgató tag” lesz, mint a négy alapító egyike (1830. november 17.), 1833. november 8-án pedig tiszteleti taggá választják. Az abszolutizmus évei alatt „*másodelőülőhelyettesként*” (1850–55), majd 1858-ban bizottsági tagként próbál megtenni mindent az akadémia újjáélesztéséért, sikerrel. Ugyanakkor jelentős összeggel támogatja az akadémia épületének létrejöttét.

Itt említhetem meg az Andrassyak és az akadémia további kapcsolatát. Az alapító fia, **Dénes** gróf 1906-tól igazgató tag lett. A betléri ágból elsőként a vasiparos Manó lett akadémikus 1858-ban, de nem tekintélyből, hanem numizmatikából. Fia, **Géza** 1931-ben lett igazgató tag. Manó testvére, id. Gyula, miniszterelnök stb. 1876-ban igazgató tag, 1888-ban tiszteleti tag lett. Idősebb fia, **Tivadar**, a politikus és festő 1894-ben igazgató tag, ifjabb Gyula pedig történészként lett 1898-ban levelező, 1904-ben pedig rendes tag. Igazgató taggá 1913-ban választották meg.

1832-ben szükségessé válik, hogy a pest-budai állandó híd gyakorlati megvalósításához valaki megszerezze az angliai tapasztalatokat. Erre vállalkozik Széchenyi és Andrassy, saját költségükön. A jelentést közösen adják ki: *Gróf Andrassy Györgynek és gróf Széchenyi Istvánnak a budapesti híd-egyesülethez irányított jelentése, midőn külföldről visszatérének* (Pozsony, 1833) címen, amelyet további kiadások követnek magyarul és németül is. Utazásuk azonban tulajdonképpen nem volt közös, mint ahogyan az irodalomban és lexikonokban általában említik. Széchenyi naplójából tudjuk, hogy Regensburgnál elváltak, s Angliában találkozva sem volt egyeztetett programjuk. Széchenyi a naplóba: „*Andrassy sokkal okosabban rendezte el a maga utazását – Rotschild meghívja ebédre – Tasnert is – rólam tudomást sem vesz.*” (1832. október 6.) Andrassy nyilván számos vasipari telepet is tanulmányozott, sőt nem egy helyen megrendelt gépeket és berendezéseket is. Itthon az elkövetkezendő években együtt szervezik a Lánchíd dolgát, tárgyalnak **Clarkkal**, a bizott-

sággal, az egylettel stb., az épülő hidat együtt tekintik meg stb. S közben vitatkoznak, vitatkoznak: „Eljön Andrássy – mint valaha. Pokolian meggyűlik vele a bajom a híd dolgában.” (1838. augusztus 21.) Majd másnap: „Andrássyval Főtra [Károlyihoz], hogy megpuhítsam. Hiába, az iczés palackba nem önthetni a csöbröt!” Harmadnap: „Megérkezett Károlyi György. A híd körül minden zavaros. Ki nem okoskodhatni belőle.” Négy nap múlva: „...Andrássy ... megpuhul s enged, hozzám igazodik.” Egy biztos, Andrássyt nem ábrázolja a Lánchíd avató ünnepségéről készült díszes grafika.

Andrássy György bányászati-kohászati és gyáripari tevékenységét sokkal nehezebb összefoglalni, illetve érzékelteni, mert rendkívül széles sávban tevékenykedett.

Először saját vállalatáról néhány szót. Eredetileg a krasznahorkai uradalom privilegizált bányái és a dernői vasgyár állt rendelkezésére. Ezeket hatalmas bányaterületekkel egészítette ki: csere útján megszerezte a Dobsina környéki, vétel útján pedig a Rozsnyó és Csetnek körzetében lévő vasércbányákat, majd a mai Sajóvárkony, Csokva és Galgóc vidékén elhelyezkedő barnaszéntelepek bányászati jogát biztosította magának. Erre hozta létre a *Felsőmagyarországi Kőszénmívelő Első Társulatot*. Legfőbb célja a dernői vasmű korszerű kiépítése és termelésének fölfuttatása volt. Andrássy fejlesztő tevékenységét a következők szerint mutatja be **Rempert Zoltán** monográfiájában:¹⁸ „...a század első negyedében indult fejlődésnek a dernői vasmű is, amely a század közepére az ország egyik legjobban felszerelt üzemévé lépett elő. Dernőn a századfordulón az Andrássy családnak egy négy-buca-kemencés hámoregyüttése működött, igen jelentős bucatermeléssel... A bucavasgyártásról 1817-ben tértek át a nyersvas olvasztására, amikor egy 28 láb (8,8 m) magas nagyolvasztót állítottak fel és a nyersvas feldolgozására 5 frissítő tűzhellyel felszerelt frissítőhámort és hárompörölyös nyújtóhámort létesítettek. A harmincas évektől kezdve ebből a telepből fejlesztette ki gróf Andrássy György nevezetes vasművét, amely a negyvenes években újításaival hívta fel magára a figyelmet.

Andrássy György hatodik frissítő tűzhelyet is felállított, a nagyolvasztót **William Baidon** angol mesterrel 40 láb (12,6 m) magasságúra alakította át és Porosz-Sziléziában gyártott hengeres fűjtatóval szerelte fel. A nagyolvasztó mellé jelentős öntödét is telepített és abba két kupoló- és két lángkemencét helyezett el. **Knutzen** pesti mechanikussal vasból egy hatalmas (40 láb=12,6 m átmérőjű) vízikereket készíttetett és azzal nemcsak a fűjtatót működtette, hanem esztergagépeket is hajtatót. A kohógázokat léghevítésre, mészégetésre és a lángkemencék fűtésére használta fel. Kavarókemencét is létesített és azt fagázzal fűtötte. Gyárigazgatóját, **Klekner Jánost**, a német vasgyárakba küldte és a világ vas-kohászatának fejlődését folyamatosan nyomon követte. Különösen az öntéstechnikát fejlesztette magas szintűre és elsősorban gépszerkezeti elemek és csövek öntésére rendezkedett be. Legnevezetesebb gyártmánya volt a Lánchíd keresztartója. A dernői vasmű a negyvenes

években 255 főt foglalkoztatott, 20 ezer Ct (1 180 t) nyersvasat gyártott és dolgozott fel, amelyből 6 ezer Ct (336 t) volt az öntvény. A dernői vasműnek leányvállalatként frissítő- és nyújtóhámora működött Gócon és Zúgón.”

Andrássy György azonban nemcsak a saját vállalatai, hanem a szűkebb pátria – a Kelet-Felvidék – vasiparának fejlesztését is szem előtt tartotta. (Okos emberként nyilván úgy, hogy abból saját vállalatai is nyereséget húzhasanak. Lásd Lánchíd-alkatrészek.) A hazai vasipar súlypontja a 19. század második felében is a gömör-szepesi területen volt, legalább 60–70%-os részesedéssel.

1828-ban Andrássy György a vastermelőket *Gömör Megeyi Vasművelő Egyetem* néven egyesülésre szólítja föl. A többszöri tanácskozások után 1830-ban az alábbi programot fogadják el, amely érdekes kortörténeti dokumentum.¹⁹

1. *Technikai tekintetben*

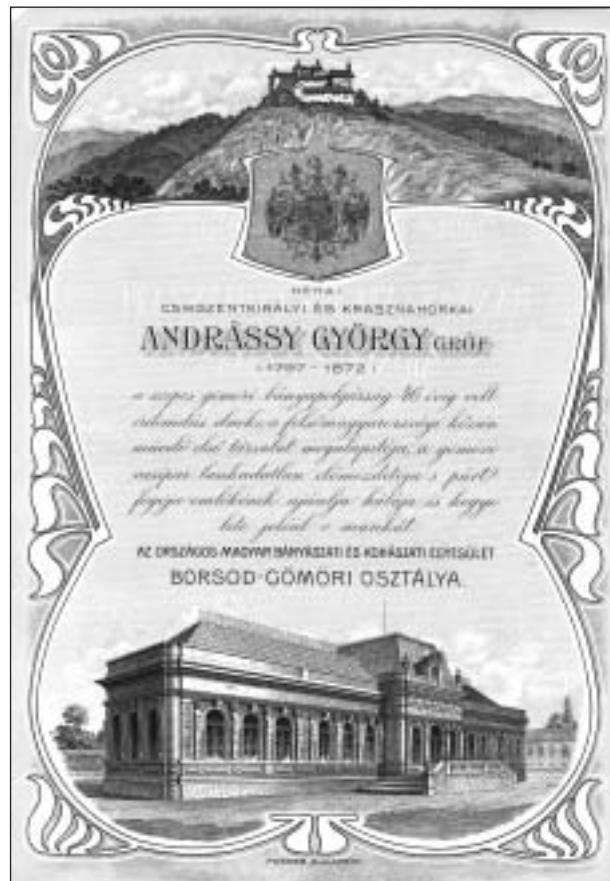
a) *Kerületenként szakértő tisztek alkalmazása, kik a megkívánt mineralógiai, kémiai és technikai ismeretekkel bírnak.*

b) *Frisselők és kovácsok nevelése; felszabadítólevelek rendszeresítése; frisstüzmunkásokat képző iskola felállítás.*

c) *Jó üllök és hámorok előállításának egységesen valamely e célra alkalmas kohó által.*

d) *Az eddigieknél jobb fuvók készítése; kohók és egyéb kemencék számára való bélelési anyagok kutatása.*

e) *Hengerművek, furó-, esztergályozó-gépek és egyéb „műszerek” felállítás.*

Gömör és Borsod vármegyék bányászati és kohászati monográfiáját (1907) Andrassy György emlékének ajánlották

2. Kereskedelmi tekintetben

a) *Tekintettel arra, hogy a vasipar közvetítő kereskedésre szorul, ez pedig a termelők általános pénzügyét kihasználja és hogy a vasipar pénzalapját néhány vaskereskedő tőkéje képezi, kiknek vásárlásaira a vastermelők utalva vannak, az egyesületnek, hogy ezen viszonyoknak véget vessen, hitelt kellene szerezni és közös pénzalapot létesíteni.*

b) *Közös erővel és veszélylyel új piacok volnának a vasárúk számára megnyitandók.*

c) *Miután daczára annak, hogy a stooszi, felső- és alsómecczenzefi, svedléri, krompachi és merényi vasiparosok abban az időben is 8500-11,000 q vasat dolgoztak fel, sok czikk Styriából hozatik be, az egyesületnek ezen vasiparosokat támogatni kellene, hogy ezáltal a vasbehozatal megszüntetessék és a fogyasztás emeltessék.*

d) *A debreczeni piac, mint az ország második fő vaspiacza, közös erővel volna fejlesztendő.*

3. Gazdasági tekintetben

a) *Közös bányamérnök alkalmazása.*

b) *Közös építómester alkalmazása fuvók, hámorok építéséhez, vízépitményekhez stb.*

c) *Megtakarítások jobb fuvók és tartós bélkések használata által.*

d) *„Többféle rendelések a munkákra nézve.”*

e) *Köszén alkalmazása a vastermeléshez, az erdők ritkulása és egyéb gazdasági okok miatt.*

4. Politikai tekintetben.

Az elterjedt erkölcsstelenség (részegség, tovajlás) sikeresebb meggátlása; munkások betegség és aggkori biztosítása; özvegyek és árvák segélyezése; rendkívüli jutalmak adományozása.

A tágabb összefogástól félve a két kisebb egyesület, a *Rimai Coalito* és *Murányi Unio* megakadályozta ugyan az „egyetem” létrejöttét, de a program egyes pontjai behatoltak a köztudatba, s lassacskán megvalósultak.

1839-ben a gömöri vastermelők Andrassy György elnöklével határozati folyamodványt szerkesztenek a kiviteli vasvámok eltörlésére. Végül is 1844-ben e szerint dönt a kormány.

1843-ban az országgyűlés „a kereskedés és műipar előmozdításának módja és eszköze” címen bizottságot küldött ki, amely két kérdésre kért választ – többek között – a gömöri vastermelőktől is:

1. *„Mi a gyáripar azon nemének, melylyel a társaság foglalkozik a hazában, jelen állapotja, melyek sikeresebb működésének akadályai?”*

2. *„A törvényhozás köréhez tartozó minemű intézkedésekkel lehetne ezen akadályokat jövőre megszüntetni s a gyáripar e nemét a hazában virágzóbbá tenni?”*

A válaszok ismét gróf Andrassy György elnöklété alatt készültek el, a következők szerint:²⁰

„Az első kérdésre:

1. *A képviselt vidékeken legjobb minőségű vaskő bőven van, erdők szintén, bár ezek nem műveltettek*

kellőleg és sok helyen kipusztítottak. Köszeznél közlekedési adatok hiányában nem nyilatkozhatik az értekezlet. Magyarország – Styriától eltekintve – a legjobb nyersvasat termelheti és mindennemű vas- és aczélárut gyárthat kivitelre is. A kivitelben máris mutatkozik egy kis élénkség, mióta a nyersvasvám az örökös tartományokba való kivitelnél eltöröltetett, a kovácsoltvas vámjá pedig felére (25 pengő krajczárra) szállította. Kovácsoltvas meglehetősen jó minőségben készül és ki is vitetik, azonban finomabb vasnemek készítésében a magyar ipar – kevés kivétellel – igen elmaradt. Ennek emelésére elsősorban hiányzik a kellő kereslet.

2. *A kereslet hiánya általánvéve a vasipar fejlődésének legnagyobb akadályát képezi. A piac ugy be-, mint külföldön oly szűk, hogy az eddigi termelés sem helyezhető el biztosan. A készleteket gyakran értéken alól kell eladni és így az ipar nagyobb termelésre nemcsak hogy ösztökélve nincs, de attól óvakodnia kell. A belföldi kereslethiány okai a rossz közlekedési viszonyok és az általános szegénység. Egyebet nem említve, az építkezéseknél és a földművelésnél nagyon csekély mennyiségű vas fogyasztatik; sehol annyi vasalatlan szekér nincs, mint Magyarországon. A külföldi kereslet hiányának két főoka van és pedig a közlekedési eszközök rosszasága, mely az árut nagyon megdrágítja, sőt a szállítást időközönként lehetlenné teszi és másrészt a finomabb vasnemekre még fennálló nagyobb kiviteli vám, valamint a nyersvas kiviteli tilalma a birodalomból. A vasipar fejlesztésére tehát az általános jólétet kell emelni, közlekedési eszközöket létesíteni és a kiviteli vámokat eltörölni.*

Ezenkívül megjegyeztetik a második kérdésre vonatkozólag:

1. *Az angol vas a magyar, de még inkább az osztrák vasipart végveszélylyel fenyegeti, szükséges ennélfogva a közbelső vámvonal megszüntetése mellett, eléggé magas védvámokat létesíteni a külfölddel s főleg Angliával szemben.*

2. *A kincstári vasgyárak ahelyett, hogy a magánipar javára lennének, azt nyomják és megkárosítják, minthogy például Galicziába vámmentesen szállíthatnak vasat, holott a magánosok mázsánként 2 1/2 váltóforint vámot fizetnek. A kincstári gyáraknál tehát minden előjog meg volna szüntetendő s a gyárak olyan lábra állítandók, hogy mint jóformán korlátlan pénzerővel rendelkező telepek, a magániparnak mintaiskolául szolgáljanak.*

3. *A bányatörvény hiánya mind súlyosabban érezhető, miért is azt még a folyó országgyűlésen kellene megalkotni. (!)*

4. *A létesítendő bányatörvényben ki kellene mondani, hogy a vaskő urburától ment. Az eddigi törvény a vaskőre is rendel ugyan tizedet, de ez a rendelkezés sohasem vétetett fogamatba s nem volna helyes a vasat, mint közkeletű czikket tizedszedés által megdrágítani és fogyasztását szűkebb korlátok közé szorítani. A vasgyártás nem jár oly haszonnal, mint más bányák művelése, azért sok bánya üzeme urburaszedés esetén beszüntetnének.*

Egy müegyetem és elegendő számu réaliskolák létesítendőék és a rajzolás és technologia elemei a gymnasiumban is tanítandók.

6. Postavonal létesítendő Magyarországból Krakó, Posen és Porosz-Szilézia felé, mihez csupán egy postahivatal létesítése kellene a galicziai Novitargon, hogy ennek közvetítésével a budai deligence kocsi Eperjesen keresztül Dukláig menjen, honnan Podgorze (Krakó) és Lemberg között mindennap jár postakocsi.

7. Amilyen jótékony hatása van annak, hogy az eddigi kéthetenkénti deligence helyett már naponként leveleket és utazókat szállító kocsi Buda és Kassa között s onnan Eperjesen keresztül Lőcséig, – olyan elégtelen Gömör heti két postajárata a fővárosba és tarthatatlan a Gömör és Szepesmegyék közötti közvetlen postaösszeköttetés teljes hiánya. Ezért szükséges, hogy a pesti posta naponként Miskolczon megoszolva, Kazíncz, Putnok, Tornallya, Rozsnyó, Nagy-Hnyilecz felé Lőcséig is közlekedjék.

8. Szükséges, hogy az ausztriai nemzeti bank a Temesvárott és Nagy-Szebenben létezőkhöz hasonló fiókot Kassán is állítson.

9. Szükséges továbbá egy vaspálya Pestről Miskolczra, egy Mezőkövesd és Gyöngyös közötti pontról kiinduló elágazással Debreczenbe. Ezen vasut nem gőz, de lóerő üzemmel létesítendő, úgy azonban, hogy idővel gőzüzemre is használható legyen. Az építkezésre nem kellene a magánvállalkozást bevárni, hanem azt nemzeti jótállás mellett kibocsátandó bankjegyek – nem kölcsön – segítségével haladéktalanul foganatosítani. A vasut jövedelme a kibocsátott bankjegyek törlesztésére volna felhasználandó.”

A témában folyó tanácskozásokon fölmerült egy közös „vasúti sín-, gép- és erőműgyár” létesítése is. Erre 1843. szeptember 6-i Hosszúréten megtartott tanácskozáson az elnöklő Andrassy György rögtön kész tervet terjesztett elő a következők szerint:²¹ Andrassy György gróf „...kijelenti, hogy ezt más alakban neki is szándéka volt előhozni és kifejti, hogy a kormány vasutakat épített, melyekhez hosszabb időn keresztül évenként 600–800,000 mázsa sinre lesz szüksége. Ezeket pedig a belföldön 10 pengő forint 40 krajczár árban kaphatja csak, ellenben Angliából 5 forinton veheti; nem lehet tehát a sinek vámmentes behozatalát rossz néven venni. A vastermelőknek ezen állapoton segíteni kellene s azt indítványozza, hogy állíttassék össze egy költségelőirányzat arra nézve, mennyi vasuti sít és milyen áron lehetne egy kizárólagosan a vastermelők által, de közös erővel felállítandó gyárban termelni s tétessék ez alapon a kormánynak sineknek termelési áron való szállítása iránt előterjesztés. A vállalat haszna a kohók nyersvas termelésének fokozott értékesítéséből és abból állana, hogy a létesítendő gyár bizonyos idő múlva az alapítók tehermentes birtokában maradna. Alkalmos helyet a gyár létesítésére a sajtópüspöki határ képez, ahol a Sajó a Rimával egyesül és ahol egyrészt a várkonyi kőszén, másrészt nagy

kiterjedésű erdők vannak. Erdemleges határozat ez ügyben nem hozatott, miután az értekezlet tagjai közül többen e tekintetben felhatalmazással nem bírtak; mindamellet ezen eszmecserét kell az ózdi gyár létesítésének kiindulási pontjául tekintenünk.” (Mint láttuk, a várkonyi stb. barnaszén már meg is szerezte.)

Az ország északkeleti részeinek, köztük a gömői-szepesti vasterületnek az ország középpontjával való összekapcsolására 1858-ban megindított ún. Tiszai vasútépítés, (amelynek célja a főváros–Debrecen–Miskolc–Kassa, s az erről – éppen Miskolc–Bánréve–Dobsina irányába is – leágazó vonalak kiépítése), élére is Andrassy György állt, s ha a társulatnak hosszan elhúzódó viszontagságai évtizedekig borzolták is a közvélemény kedélyeit, az építés megtörtént, s a felvidéki vasterület kitört az elszigeteltségből, s a főváros piacain versenytársként tudott megjelenni az osztrák és angol vassal szemben.

A színesfémtermelésben, bár nem voltak érdekeltségeik az Andrassyknak, György gróf az első segítségért kiáltó hívásra átvette a *Felsőmagyarországi Bányapolgárság* néven a szepességi, gömői és abaúji színesfémtermelőket tömörítő egyesület elnökségét 1827-ben. Az ekkor már háromnegyed százada működő egylet éppen igen nehéz helyzetben volt: szervezetlenség, piacok és tőke hiánya, korszerűtlen technológiák stb. A kiút keresését Andrassyra bízták, teljhatalommal. Andrassy rögtön látta, hogy az egyik legégetőbb gond a tőkehiány. Elve teljhatalmával, hét esztendő alatt – akkoriban rendkívül magasnak számító – 1,1 millió forint kölcsönt vett föl a bécsi **Rotschild** bankháztól (1838–1845), amely kölcsönt 1860-ra nemcsak, hogy letörlesztették, hanem sikerült a fakőérc hasznosítására 600 ezer forintos forgótőkét is összegyűjteniük. Mekkora kockázat és milyen biztos, előre megtervezett siker! Milyen csekélynek tűnik ehhez képest az a 10 ezer forint, amit annak idején a tudomány oltárára helyezett. De megérthetjük, hogy akkor, ott, miért ennyit. Évi 100 arany tiszteletdíjából pályázatot tűzött ki, arra keresve a választ, hogy „Mi módon lehetne a bányamívelést emelni?” Az elnökséget 46 esztendőn át, haláláig viselte.²²

Erőtlenül közreműködött a – többször változó nevű – Gazdasági Egyesületben 1827-es megalakulásától kezdve. Hosszú ideig titkára, évkönyveinek kiadója-szerkesztője volt, 1840–45 között alelnöki tisztet is viselt.

A *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók* fölkéri az akkor 49 esztendő Andrassy Györgyöt, hogy az 1846-ban Kassán és Eperjesen rendezendő, immár 7. vándorgyűlésükön elnököljön. Andrassy a megtiszteltetésnek mély értelmű, szép, higgadt és szavakra előre kiszámított beszédet mond. Olyat, amely illő egy élete teljében lévő férfihoz, aki saját erejére és tudására támaszkodva, abban bízva tud dönteni milliók fölött, akit erővel tölt el arisztokrata származásának tudata, de arra büszke, hogy az önmaga „vigyázni tudása” biztosítja számára az igazi arisztokratságot. Éppen olyan, mint az a portré, amelyet **Barabás Miklós** rajzolt róla a társulat kötete számára. Andrassy gondolatmenetének középpontjában a „valódi tudomány és az anyagi erő” áll, mint a társadalmi és gazda-

sági fölemelkedés egyetlen igazi mozgatóereje, az egyetlen lehetséges tőke, s mindezek valódi mértéke a munka.²³

Két, személyes momentum megemlítését nem hagyhatom el. Az egyik Andrassy György magyarságára, a másik munkaszeretetére találó példa. Későbbi feleségével, gróf **Königsegg-Aulendorf Franciskával** külföldi utazása során, Württembergben ismerkedett meg, s ott rögtön elválaszthatatlan szálak fűzték egymáshoz őket. György gróf, hazatérve, egy magyar nevelőnőt küldött ki menyasszonyához, hogy az esküvő napjára tanulja meg az ifjú ara nemzeti nyelvünket, mert egy magyar mágnás oldalán csak így töltheti be családi és társadalmi szerepét.²⁴ A másikat az 1839/40-es országgyűlésen terjesztette róla egy német nyelvű pletykalap. E szerint Andrassy sárosi főispánként azért nem népszerű, mert a munka az eleme, se nem dohányzik, se nem kártyázik, se jó ebédeket nem ad, hanem még délután is dolgozik.²⁵

*

Az Andrassy család a 19. század folyamán volt a zenitén. Az említettek még két kiemelkedő személyiség, Manó és Gyula gróf követte, aztán a család neve eltűnik az ország életének első vonalából.

Andrassy Manó (1821–1891) hatalmas vasipari birodalmat épít ki. Megvásárolja az alsósajói kincstári vasércbányákat, s ott olvasztókat telepít. Visszaszerzi vétel útján a betléri birtokot az olvasztóteleppel és hámorokkal. Vállalatába olvasztja a berzétei, gombaszögi és vigtelki vasgyárakat, valamint az ezeket kiszolgáló rozsnói, nadabulai és sebespataki vasércbányákat is. Kezdeményezésére létesül a salgótarjáni acélgyár, a társulat első elnöke. Részt vesz a rudabányai vasérctelep kiaknázásában. Vállalatai a század nyolcvanas éveiben az országos nyersvas-termelés 15–20%-át adják. Nagytekintélyű közzgazda és iparszervező politikus.

Andrassy Gyula (1823–1890) a politikai életben tör a csillagok felé. Kossuth diplomáciai küldötte, ezért halálra ítélik, majd a kiegyezés vezéregyénisége és az első magyar miniszterelnöke. Innen a monarchia külügyminiszteri székébe ül, ahonnan közvetlen befolyást gyakorol Európa sorsára. A századfordulóra az Andrassy örökösök kivonulnak a vasiparból: Manó fia, Géza a Rimamurány-Salgótarjáni Rt.-nek adja el atyja hatalmas bánya- és kohóvállalatát, az Andrassy György-féle hitbizományi vállalatot pedig Dénes gróf adja tartós bérletbe a nagy étvágyú Rimamurányi Rt.-nek. A magyar politikai életben pedig nem tűnik fel újabb, nagy politikai talentummal megáldott Andrassy.

Úgy tűnik – hasonlóan nagy történelmi családainkhoz – az Andrassyak is „véleg letűntek hazánk egéről”.

JEGYZETEK

¹ Ballagi 1897. 325–326.

² Nagy 1857. (Beiner–Kozma); Kempelen 1911. (Grill); Szinnyei 1891–1914; Pallas Nagy Lexikona, 1893–1900; Eisele 1907. (Joergers)

³ Wenzel 1880. 393–395.

⁴ Heckenast 1987.129–161; Heckenast 1991.

⁵ Andrassy Comitiss Caroli, ad inclutos status et ordines Hungariae... Krasznahorka cultivandi fodinii, 1790. (Szinnyei szerint ma Magyarországon nem található.)

⁶ Andrassy, Carl: Ueber die ungarischen Eisenwerke. = Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst, 16.1825.147–152.

⁷ Eisele 1907. 123–124.

⁸ Faller 1871. 100.

⁹ Faller 1871. 100–132. Eisele 1907. 121.

¹⁰ Eisele 1907. 121.

¹¹ Barabás 1880. 643. (In.: Heckenast 1991. 179.)

¹² Nagy 1857.

¹³ Pesti Hírlap 1845. (538. sz.) szeptember 14.

¹⁴ Szilágyi 1897. 465.

¹⁵ Szinnyei 1891–1914

¹⁶ Szilágyi 1897. 508.

¹⁷ Széchenyi 1982.1223–1224.

¹⁸ Rempert 1995.131–132.

¹⁹ Marton – Tetmajer 1906. 14–15.

²⁰ Marton – Tetmajer 1906. 19–21.

²¹ Marton – Tetmajer 1906. 21.

²² Münnich 1895.

²³ Halász 1847. 25–29.

²⁴ Vasárnapi Ujság 1873. (2. sz., január 12.)

²⁵ Szilágyi 1897. 467.

IRODALOM

Sz. n.

1883–1900: A Pallas Nagy Lexikona, 1–18. köt. Budapest

Ballagi Géza

1897: Az 1839–40-iki országgyűlés visszhangja az irodalomban. Budapest

Barabás Samu

1880: A székely krónika. Történelmi Tár. Budapest

Eisele Gusztáv

1907: Gömör és Borsod vármegyék bányászati és kohászati monográfiája, 1. köt. Gömör és Kishont törvényesen egyesült vármegyének bányászati monográfiája. Selmecbánya

Faller Gusztáv

1871: A selmeczi m. k. Bányász- és Erdészakadémia évszázados fennállásának emlékkönyve 1770–1870. Selmecz

Halász Gejza (szerk.)

1847: A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Kassa–Eperjesen tartott 7. Nagygyűlésének történeti vázlata és munkái.

Heckenast Gusztáv

1987: Magyarország vasércbányászata és vastermelése 1526-tól a 18. század végéig. (In: Közlemények a magyarországi ásványi nyersanyagok történetéből III. Szerk.: Zsámboki László.) Miskolc

1991: A magyarországi vaskohászat története a feudalizmus korában. Budapest

Kempelen Béla

1911: A magyar nemes családok. 1–10. köt. Budapest

Marton János – Tetmajer László

1906: A Rimamurány–Salgótarjáni Vasmű Rt. fejlődésének története a XXV. közgyűlés alkalmából. 1881–1906. Budapest

Münnich Adolf

1895: A Felsőmagyarországi Bányapolgárság története. Igló

Nagy Iván

1857: Magyarország családai. Pest

Rempert Zoltán

1995: Magyarország vaskohászata az iparforradalom előestéjén (1800–1850). Budapest–Dunaújváros

Széchenyi István

1982: Napló. Budapest

Szilágyi Sándor (szerk.)

1897: A magyar nemzet története. 9. köt. Budapest

Szinnyei József

1891–1914: Magyar írók élete és munkái. 1–14. köt. Budapest

Wenzel Gusztáv

1880: Magyarország bányászatának kritikai története. Budapest

MÉLTÓSÁGOS
CSIK SZENT HIRÁLYI ÉS KRASZNAHORKAI
GRÓF
ANDRÁSY GYÖRGY
CS. KIR. ARANY KÜLCSOS
A' MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG'
EGYIK
ALAPÍTÓ S' IGAZGATÓ TAGJA'
Ő NAGYSÁGÁNAK
MINT
T. N. GÖMÖR és KIS-HONTH t. e. VÁRMEGYE
FŐ - ISPÁNI HELYETTESÉNEK
AZ 1838-ik ÉV' KIS ASSZONY HAVA 1-ső NAPJÁN
FÉNYES HIVATALÁBA
TÖRTÉNT
ÜNNEPÉLYES BEIRTATÁSA' ALKALMÁVAL
MONDOTT
BESZÉDEK.

Ki nyomtattatott közhatározásból közközlésben

ROSNYÓN.

Kek József Cs, K. szab. Kőnyvnyomató Intézetében.

A beiktatandó főispánt **Draskóczy Sámuel** első alispán köszöntötte:

„Mint – egy hajdani szónok az igazat rajzolván – az egész nép vezérére függeszté szemeit, úgy függnek, elő adva tsekély, de valódi rajzolatomra e tisztelkedő Rendek szemei Méltóságodon. Mindnyájunkon látható a derült homlok, a vidám s örvendező ábrázat, mély és igaz tiszteletünknek jelei, mellyel Méltóságodat, mint Felséges urunk Királyunk által kegyelmesen ki-nevezett, és magas széke elfoglalása ünnepére e köz házhoz szerentsésen megérkezett Fő-Ispányi kegyes helytartónkat Nemes Gömör és Kis Hont t.e. Vármegye nevében üdvözölni szerentsések vagyunk. Ugyan is Méltóságod régi nagy Nemzetségből származása, Gömör Fő-Ispányi székét díszesített több ditső Eldódeinek emléke, nagy szorgalommal intézett neveltetése, mély

belátása, széles tudománya s tapasztalása, magas műveltsége, vonzó szelid bánás módja különösen a polgári és szellemi józan haladás mezején, nemzeti köz tisztelettel és hálával ékesített, koszorúkat annyiszor nyert ritka tettei mind megannyi kedves zálogai abbéli meg győződésünknek, hogy e Megye Méltóságod kormánya alatt tsak boldog, tsak szerentsés jövőndöt reménylhet.

Gömör! E szép nagy megye, e kedves szülőtte föld nevét nem vagyok e pillanatban képes meg indulás nélkül ajakimra venni: ki állott hányattatási s viszontagsági után semmit forróbban nem óhajt ez mint a békét és nyugalmat, s biztosan támaszkodik Méltóságodra, hogy vész rongálta sajkáját – a Király s Haza iránti testvér köteleesség közép útján oly kikötőbe tunándja vezetni, mellybe jövőndő jóllétét feltalálhassa.”

Más napra kelve, úgymint Kis Asszony Hava' 1-ső napján, Te-
 kintetes Dráskóczi Ifj. DRÁSKÓCZY SÁMUEL Első Al
 Ispán Úr, — a' Beiktatás ünneplésére roppant számmal
 egybe gyülekezett T. Karokat és Rendeket üdvözölve, elő
 adta azon kedves pillanatnak közelgetését, mely Méltó-
 ságos Fő Ispáni Helytartó Úr Ő Nagyságát, kormányára
 bizott Megyejével egyesítendi. Minél fogva Ő Méltósá-
 gának, az öröm érzésektől elfogúlva várakozó Gyüleke-
 zetbe leendő szives meg hívására egy Küldöttséget neve-
 zett, — mely meg bizatásában vólt eljárásáról Jelentését
 meg tévén : Méltóságos FŐ ISPÁNI HELYTARTÓ ÚR min-
 deneket öröm riadásra buzdító érzések nyilvánítása — 's
 az Éljen-t! sokszorozva szaporító felkiáltások közbe, csak
 hamar meg jelent 's Fő Kormányzói Székének elfoglalása
 mellett, a' T. Karokhoz, és Rendekhez követezendő fontos,
 és ékes Beszédét intézte.

Tekintetes Karok és Rendek!

Hogy a' Halandó sorsát egy hatalmasb kéz kormányozza, 's azt
 a' végtelenség' homályaiival leplezett céljai eléréséhez alkalmaztatja,
 egy újabb tanubizonysága én vagyok, kit Felséges kegyes Urunk
 Királyunk, e' nemes Gömör Kis Honttal törvényesen egyesült megye

kormányára, – a' jó szándékot is érdemnek vévén – méltónak ítél, mint ez a' Tekintetes Karok és Rendek előtt már tudva vagyon.

Ezen felséges bizodalmon, mellyet egyenes úton elnyer- ni minden hív jobbágnak azért legszentebb kötelessége, hogy ebben alkotmányos támaszát feltalálván, annál hasznosb polgárja lehessen hazájának, 's ebben lelki nyugalmát 's legfőbb jutalmát meg nyerhesse, – e' felséges bizodalmon mondom, mint biztos alapon épült szerent- sémnek egy eddig fejletlen része, melly engem kegyes jó Fejedelmhez minden esetre örök, mély háladatosságra lekötelez, a' Tekintetes Karok és Rendek hathatósággedelme nélkül azonban én reám nézve megbecsülhetetlen ugyan, de egyszersmind – 's a' Tekintetes megyére nézve is egy sikeretlen emlék maradand, holott én ezt a Tekintetes Karok és Rendekkel kezett fogva, a' hazafiság' szentelt helyévé szeretném kiépíteni, mellyben mi szeretett Kirá- lyunknak, édes hazánkknak, 's közvetve megyénknek, tiszta elfogulatlan kebellet, 's fiúi bizodalommal áldoznánk, 's mind kettőjöknek – 'a mi csak egyet tesz – díszét, hasznát előmozdítanánk, azt még erősebbé, tekintetesbbé ten- nénk.

Hogy pedig szívem e forró vágyai valósulásához tölem telhetőleg hozzá járultam, íme, bizonyítandom, mire néz- ve e' nemes megye érdemes Rendei meg engedik, kedves Szomszédink 's Barátink meg bocsátandják, éltem e' fon- tos, 's a' szív kiömlédezéseinek szentelt pillanatában még egy két szót magamról – bár nem örömet, szólanom.

Ugyan is legszentebb jobbágyi 's hazafi kötelessége mindenkinek, e' némi ellentételes 's szétágazó elemekkel eltelt időben, minden személyes tekintetek félretételével, ha bár – mint ez esetben – leg csekélyebb tehetségekkel, némelly balvélemények ellenére is, sőt azoknak meg győzé- sére örömmel sietni oda, hová törvényes szava Királyának rendeli. Ez Tekintetes Karok 's Rendek erős hitem, melly, hogy önhaszonlesésnek ne nevezzem, semmi erény, mert minden napi józan észből eredett meg győződés.

Azon rendíthetetlen reménység továbbá, melly isten adománya, 's így ismét semmi virtus, lelkemben kiirtha- tatlan: hogy ha becsületes szándékkal mind azt, mi csekély erőmtől tellik, híven elkövetem, sem kegyes jó Királyom elhagyni, sem a' Tekintetes Karok 's Rendek engem bölcs tanácsaikkal támogatni, bizodalomukkal szerencsésíteni szűnni nem fognak, hogy ez által képessé legyek mint e' megye Rendei igaz tolmácsa, minden személyeskedés nélkül fiúi hívségüket, mélyen gyökerezett bizodalomukat, a' haza attyának, bár melly viszontagságokban is bemutat- hatni.

Érzem végre a' haza szeretet ellenállhatatlanságát, – melly szinte nem erény, mert szüleim csepegtették szí- vembe, mi szerint ki ki azon körben, mellybe helyeztetik, honja józan 's jól átgondolt törvényes előmentén, minden személyes vágyak feláldozásával, részt venni köteles 's így munkakörének nagyobbodásán örvendenie kellett.

Midőn tehát ezen érzések által valék körülvetetve, 's komolyan ez új pályára utasítva, valósulva tapasztalám azon nagy igazságot, hogy csakugyan a' halandó sorsát

egy hatalmasb kéz kormányozza. Mi csuda tehát, ha a' ke- gyelmes királyi adomány velem azon meggyőződésemet elfelejteté: hogy ez új hatásköröm e' nemes vármegyében, habár leg kímélőbbben is, az élet számtalan mindennapi- ságaival jó érintésbe, holott annak ezektől tökéletesen függetlennek kellene lennie, – elfelejteté: hogy a' magány életben is találatnak szent kötelességek, mellyek a' köz élet terheivel összeütközvén, ha nem maradnak is teljesítetlen, leg alább nehezítetnek; mi csuda, ha egészségem 's egyéb tulajdonim gyöngeségének öntudata aggasztani meg- szűnt, ha a' roppant felelet – 's a felvállalandó kötelességek terhe oszlott, az akadályok súlya kisebbedett, – 's meg né- multak boldog magányomhoz vonzó hajlandóságaim. – ugyanazért így lelkesítve, sietek jó szándékim 's feltételeim törvény által is rendelt megerősítéséhez, midőn a' meg küldött esküvés forma szerinti hit letételét, íme, örömmel felajánlom, megelőzvé ezt a' leg kegyelmesebben történt kineveztetésemről szóló királyi levél felolvastatása.

Fogadja immár szívesen Gömör-Kis Hont szép megye kór- mányozója első idvezlő szavait, a' ki e' hazafi Rendek dísz- sorából, szeretett jó Királyom akaratjának hódolva kilép- tem, nem azért, hogy társok lenni meg szűnjek, hanem hogy azon több évi barátság és szíves indulat – kedves, már most hittel megerősített viszonyait, alkotmányunk szellemében a' Király 's Haza egyesített javára, mind in- kább szorosabbá fűzzem, díszére egyszersmind, 's lehető boldogíttatására olly megyének, melly kiterjedés, népes- ség, ipar 's műszorgalma régi nemes, törzsökös, – a' hazá- nak annyi polgári 's vitézi koszorúkat érdemlett férjfiakat szült – nemzetségekre nézve, méltán az elsőbkek közzé tartozik, a' minek bővebb előterjesztésétől egyedül azon érzés, mert magamat egészen gömörinek vallom, tartóz- tat.

A' feljebbi idves cél elérésében pedig, magam helyzetét illetőleg, kettős tekintet: – hivatalomra tudni illik, és sze- mélyemre fordul-elő, mellyet kissé vi'sgáltni tán nem lesz felesleges.

800, 's több évek folytanak el, miólta eleink ráúvnán a' sok kalandozásra, 's végre állandóbb polgári lét után vágy- ván, e' hazát meg szerzék, 's annak elfoglalásával egykorú megye kormányzói hivatalt nem kevés tekintetben tarták egész a' leg újabb időkig. – Igen természetes kérdés tehát, mellyet magamnak megfejtteni feltevék, súlyosbult é, vagy könnyült a' megye kormányzók mostani helyzete? mert hogy változást szenvedett, magából is következik, minek már a' múlt századok törvénykönyvei 's történetei, néma ugyan, de igaz tanúi, 's ki lenne az, ki hajlatlan szirtként merne ellentállani a' mindent emésztő, 's szüntelen változást szülő természet, – 's így isten hatalmas törvé- nyének? hisz szemeink alatt hódol annak mindenki, 's minden, ma, most, – 's hogy egy borzasztó, ez országot milyen érdeklő példáját emlékezetünkbe visszahozzam, csak Pest-Budát szükséges neveznem, ez előtt még kevés hónappal nemzetiségünk, míveltségünk, 's kereskedésünk középpontja, – most nagy részében dűledékben, akárki mit mondjon, virágzó állapotja csak hosszas évek múlva, 's csak kegyes jó Királyunk, 's a' Haza bölcs intézkedései

mellett fog visszaállítani. – Ujra a' feljebb feltett kérdésre térvén, szabad légyen oda vélekednem, hogy a' megye kormányzók helyezete igen is átalányosan súlyosbult, mi a' régi időknek a' mostaniakkal való kevés össze hasonlításából, reményem, ki fog világlani.

Vitéz eleink, mint tudjuk, e' szép föld' meg szerzése 's utóbb az új hon védelmezése, 's megerősítése mellett vértököt ontván – úgy szólva táborban tölték veszély- 's díszteljes napjaikat, szolgálkora 's a' legyőzött benszüllöttekre hagyják mind annak előállítását, mi ma, e' zajos századok túl haladtával a' leg műveltebb országokat, 's népeket boldogítva foglalatoskodtatja, nem nemeshez illőnek tarták majdnem mind azt, mit nem fegyverrel, nem csatamezőn kelle vala elintézni. – Ma pedig ki az, ki nem hiszi, hogy a' tudományok, művészetek, mesterségek, – a' kereskedés – végre a' földművelés, szóval a' jótékony természethez való közeledés ne légyen szinte olly díszes pálya? – Hajdan tehát a' megyés grófoknak, törvényes rendeltetésőknél fogva tisztökben állott a' megye Rendeit a' Király 's 'Haza szív emelő jelszavakkal hős tettek, ha nem is mindég győzedelmre vezetni, és serény példával buzdítani? most e' nem dúló században, úgy láztik, az ipar, vagyonosodás nemzeti szorgalom előmozdítása, mind annyi polgári koszorút nyújtanak, 's a' kormányzónak rendeltetése szinte nem kevésbé nemes, az igazság szigorú kiszolgáltatására, jó rend fenntartására ügyelni, 's amazokat minden tehetségeivel előmozdítani, 's így nem csak köz munkás lenni, de jó példával menni elő. 'S ha akkor nem könnyű feladás vala a' főkörmányzó nevét nem csak bírni, de meg is érdemelni, nem tagadhatni, hogy most nem kisebb díszszel, de több gonddal jár annak fenntartása; – Akkor egy cél felé kellett csak törekedni, – a' győzedelmre; csak egy vala az érdem, t. i. a' katonai, 's legrosszabb esetben ez úgy is nem örökké tartható földi pálya csak néhány évének feláldozásával örök érdemet, a' hív jobbágy s hazafi egyesített szép nevét igazán érdemlé meg. – Most is Tekintetes Karok és Rendeik csak egyesítve nyerhetik el azt, mert nem jó jobbágy, ki egyszersmind nem hív hazafi, 's viszont, de akkor, úgy hiszem, még nem lehet a' patriota és aulicus nevezeteket pengetni hallani olly hazában, hol a' Király 's Haza szoros lánczokkal egybenfűzött java, illy féle distinctiót, olly megkülömböztetést – mellytől mensmeg isten mindenkit, meg sem enged. Hogy pedig nemes Gömör és Kis-Hont megyében szintúgy mint e' fényes gyülekezetben, sem aulicus sem patriota, az óh, fájdalom! annyiszor bitanglott értelemben nintsen, tökéletesen hiszem, 's azért említhetem ezeket, – nincsen senki, kire e' bizodalmat enyészto, e' valódi értelem nélküli, ezen, a' haza legnemesebb, 's jobbra szánható elejét annyira alá ásó elnevezéseket ruházni lehetne. – Valóban ezen elnevezésekből származó balítélet nehezbíti a' mostani kormányzók tisztit. De

Ezeken felül tagadni nem lehet, az emberi társaság mai állása, a' leg természetesb okoknál fogva, mellyeknek előadása ide nem tartozik – szövevényesb, kívánságai több felé elágazók, igényei, a' társaságos állapoton való követelése nagyobbak, szükségei számosabbak, – 's olly

bonyolódott állapotban találjuk magunkat némellykor belekeverve, berángatva 's behálózva, mellyben valóban majd nem emberi erőt felülmúló feladat, a' következményt az okfőtől megkülömböztetni, vagy mi több, az összezavart gombolyag elejére nem akadhatván, bár leg nagyobb türelemesség mellett annak csak végét is feltalálni.

Súlyosbult tehát, véleményem szerint, Tekintetes Karok és Rendeik a' mostani vármegye kormányzók helyezete a' hajdanihoz képest, 's ha még ehhez ezen díszes és fénytéljes hivatal szokott terheit, ha a bírói és politikai hatósággal egybekapcsolt felelősséget hozzávetve megfontolom, 's végre

Személyes, ezen nagy feladathoz kívántató tulajdonimra tekintek, azok – törvényes Királyomhoz való hívségemet, haza szeretetemet, 's jó szándékomat kivéve, (mellyekben senkinek engedni nem kívánok) olly igen csekélyek, hogy ha ezen teher elbírására egyedül gyenge vállaim szolgálának eszközül, bizonyára nem lenne kevesebb elhittségnél neki iramodni ez új pályának.

De midőn ezeket már rég fontolgtatnám, épen mindezekben találám-fel a' keresett óvószert, melly aggodalmimat enyészti, gyöngeségemet pótolja, 's elcsüggedni nem hágy.

Történeti alkotmányunk, tudni illik, egyszerű 's helyes első alapjai olly szerencsésen vagy bölcsen tettek le eleink által, hogy azok most is, valóban csudálkozásra méltó dolog! rendületlenül felállanak nem csak, de a' mindég készülőben lévő újabbaknak is sinőrmértékül szolgálhatnak; 's nyilván a' hadi rendszer, melly a' kitűzött cél elérésére több tanácskozókat ugyan, de csak egy vezért enged' meg, vala az, melly velők a' királyi széket talpkövéül választatá, mellyet a' fejedelem 's nemzet híveinek tanácsa, 's á' nép' hívsége – az idők el nem kerülhető viharai között is – szakadatlanul fenn tudott tartani. Innen folyt az ország Rendeivel közös törvényhozási – innen a' végrehajtási jog a' Királyi hatalomban központosítva, innen – hogy a' többi ne említsem – a' vármegyék szerencsés szerkezete, 's a' külön renden 's rangon lévők boldogítására megkívántató minden tehetőséggel 's hatósággal való el-látása; Sejdíték már ók is azon elv' igazságát: hogy a köz boldogságnak igazi elemei az emberek 's nem a' kedvező éghajlat, mellynek leg gazdagabb ajándékai mellett is szegény lehet a' haza – sőt a' leg boldogtalanabb, ha a' létező erényesség és önmegtagadás nints arányban a' status' törvényes alkotmányából az egésze származható jólét', 's rend' lehető fokához. Hogy pedig sejdíték, onnan is kiviláglik, mert eleink a' leg régiebb időkben számtalanszor adák példáját az idő nem képzelt, de valódi kívánati, és szükségeihez való magok alkalmazásának, de egyszersmind buzgón ragaszkodtak mindég az atyáik vérével erősített vezér elvekhez, 's ez által kétségtelenné tevék alkotmányunk javíthatását, 's előre tűzék' már ki utódjaik számára azon biztos ösvényt, mellyen kelle indulniok, hogy a' Király 's Haza egyesített boldogságát, 's fényét fenntartani, 's öregbíteni lehessen, örökségül hagyván azon elismért igazságot is, hogy nincs nemzet, melly hívebben szeresse királyát mint a' Magyar.

Nemzetiségünk e' legrégebb 's ' legnemesb' bélyege, hála az egek urának, oly mélyen gyökerezik szívünkbe, hogy ezt, 's századok tapasztalásával felszentelt elveket vezérfonalul vévén, magunkat ösmérve, férfias áltgondoltsággal, végre kegyes jó Királyunkhoz fiúi igaz bizodalommal híven ragaszkodva, ritka 's szép példáját adnánk továbbá is oly nemzetnek, melly mások szomorúan nagy sikerű theóriáit nem majmozva, világi történetek 's külső okok hatása nélkül, a' béke és szeretet' útján, józanul, bizton elő halad.

Ezen átalányos nézetek tehát, mellyeket a' Tekintetes Karok, és Rendek külömben is nem tsak ösmernek, de mint valódiakat követnek is, hivatalos helyezetem tekintetéből támadt lelki nyugtalanságaimat csillapítják, 's azt derültebb fényben láttatják velem, mert illy megyének közepette, illy nagy tapasztaltságú férjfiaktól körülvetve, illy hazafi érzésű Rendek által támogatva lehetetlennek tartom az igaz utat eltéveszteni a' mellyen indulnom kelletik, hogy a' Király 's Haza 's ezen tekintetes Megye egyesített várakozásinak lehetőképp megfelelhessenek.

De ehhez, mint már feljebb érintém, e Megye' Rendei irántam való tartózkodás nélküli, 's mi több, állandó bizodalma 's hajlandósága – vajha megnyerhetném! múlhatlanul szükséges; ámbár jól tudom, hogy ez sokból álló kívánság – öröm telve érzem még is, hogy nem pusztá, túlságos, de reményteljes, életre termett óhajítás, mert tudom azt is, kitől kívánom. Azon nemes megye, t. i., mellynek rokon nyílt karjai között, Székely elődeim sarjadéka második hazáját, 's emez ismét annak több unokáiban kormányzóit megtalála, melly atyáim békés hamvait földi, 's így mindent, mi a' nem romlott emlékezetnek szent, magában rejt, – melly végre, örömmel megmondom, engem is, ki ifjúságom viritó éveit itt boldogul töltém, bizodalomra érdemesnek tartá, ezen nemes megye, férfias meg gondoltság nélkül tőlem, ki istennek jóvoltából erre okot szolgáltatni nem fogok, ezen megbecsülhetetlen ajándékát vissza nem vonandja.

Bátor tehát azon lehetőségnek meg gondolása, hogy a' következmény e' szerencsés kezdetnek meg nem felelné, itt, 's éppen itt, reám nézve annál nyomasztóbb, 's annak valósulása annál elviselhetlenebb lenne, minél terjedtebb, fényesb, hazafiabb ezen nemes megye, még is a' fentebbieknél fogva, a' nélkül, hogy erőmet túlbecsülni akarám, személyességem tekintetéből támadt aggodalmimat mind ezek ne szüntessék?

Tartózkodás nélkül tehát áltengedvén szívemet az öröm 's bizodalom kettős érzésének, mi már most leg közelebb' törvényes hatásunk körét illeti: annak gyakorlatában részemről előfordulható minden észrevételeim az előbeniekben foglaltatnak, 's felesleg lenne valóban annak részleteibe bocsátkozni, a' Tekintetes Karokat és Rendeket azokra figyelmeztetni, mint a' kik jól tudják, milly szoros kapcsolatban állanak törvényes szerkezetünknel fogva az egyes megyék az egész országgal, következőleg milly nagy hatással bír az egészre mind az, mi egy megyében történik, – 's így, miután oly viszonyban áll a' megye az országhoz, mint egyes ember a' vármegyéhez, ne engedjünk soha

tetteinkbe 's határozatinkba az önnönségnek, egyenetlenségnek befolyjni, így nem csak a' megyét, de az országot is, mennyire minket illet, káros következtől meg fogjuk óvni, láthatárunk is azok kiterjedtebb körét megtartandja, mellynek ezen nemes megye fényét, 's díszét köszönheti, 's melly oly igen szükséges, bölcs meszsze elágazó alkotmányunk alapjai illő megbecsülésére, törvényeink belső rugói, intézményeink távolabbi hatása meg ítézésére, tanátskozásinkban szemmel tartandjuk minduntalan e hely szentségét, 's emlékezni fogunk mindig, hogy mi vagyunk képviselői és sáfárjai oly számtalan leg gyöngédebb érdekeknek, mellyek tőlünk 's általunk várják a' meg kímélést és gyarapodást. Mi engem illet, törvényeinket, 's tapasztalás által igazolt jó szokásinkat minden tekintetben fogom fentartani igyekezni, 's azoktól semmit nem kívánok távozni, leg bensőbb meggyőződésem szerint hazánk boldogságának egyedüli biztos alapja az azokhoz való szigorú ragaszkodás lévén. – Örömem 's fájdalom, foglalatosságaink, 's gondjaink ezentúl közösek, mert hiszen osztolni fogok én is Gömör Kis-Hont fényében, jó híre' 's nevében, mellynek öregbedésére minden, bár igen csekély tehetségemet, íme, felajánlom, méltóztassanak azokat a' Király 's Haza javára fordítani, a' Tekintetes Karok és Rendek bölcsesége, tapasztaltsága, irántami bizodalma pedig, azt, mi tőlem nem tellik, bőven kipótolandja.

Ti pedig, kedves Tisztársaim, kikkel ezentüli egybemunkálásom gyönyörűségemre szolgáland, fogjatok kezet velem, hogy e nagy terjedésű, 's népességű megyében a' jó rend fenntartassék, az igazság ezentúl is serényen és gyorsan kiszolgáltassék, a' köz végzéseket pontosan teljesítsenek. Jól tudom, uralkodik szívetekben, mint ezen megye Rendeiben is, koronás Királyunkhoz való tántoríthatatlan hívség, igazi hazaszeretet, és szegény adózó embertársaink meg kímélésének nemes vágya; – sok fáradsággal 's áldozattal párosított hivatalok egyedüli jutalma az öntudat s meglegedés, folytassátok, kérlek, az eddigi serénységgel és buzgósággal.

Végre, háládatlan lennék mind azon becses szeretett vendégeink iránt, kik magok vagy küldöik nevében e' polgári ünnepünk fényesbé tételére, hajlandóság jelül szomszédi részvétellel közöttünk meg jelentek, ha mind az én, mind e' nemes megye Rendei nevében forró köszönetünket ki nem jelenteném, – különösen az én részemről, kinek szívében ez egy soha el nem hervadó emléke maradand tisztelt barátink, atyánkfiai irántam, 's ezen nemes megye iránt viseltető barátságoknak, szívességüknek.

Mind ezek után adja áldását azon mindenható isten, kit mindnyájan imádunk, áldja meg kegyes jó Királyunkat, édes Hazánkat, buzgón kérem, – 's magamat a' Tekintetes Karok és Rendek további barátságába, szíves jó indulatokba ajánlom.

Andrássy György

Sáros megye főispáni tisztségébe történt beiktatásakor elmondott beszéde

(Eperjes, 1842.)

Tekintetes Karok és Rendeik!

Öröm s hálával telt kebellem közelíték immár hozzátok, Nemes Sáros díszteljes megye nagyérdemű Rendeihez, kiket most, ez ünnepélyes ős szertartás alkalmával, legelőször van, mint törvényes előljárótok, üdvözölni, kedves alkalmam. Igen is, polgári létünk egybeforrt érdekeink elválhatlanul egyesítvük, öröm 's fájdalom, 's a lélek minden élvezései közösek lesznek ezentúl köztünk, 's midőn az eskü szentséges kapcsolai olly megyéhez fűznek, melly a' király s haza közös érdekeit's jogait valódi lovagi szellemmel egyiránt védi, minden igaz jót's üdvöst férfiasan pártol, lehetetlen ezen őszinte fogadást polgár társaim hajlandósága szülte szívességnek; - ezen ma 's tegnap, 's kineveztetésem a' legfelsőbb helyről ezen nemes megyével történt tudatása alkalmakor elérzékenyülve tapasztalt bizodalmat, a' Tekintetes Rendeik szilárd önérzete zálogául nem vennem, s ezekből azon szíves biztatást nem merítenem, mellyre emberi gyöngeségeim 's fogyatkozásim' érzetében, e' dicső hivatásom és fénytelen - de temérdek felelet 's kötelességek súlyával járó Fő Ispányi tisztet teljesítésére olly igen van szükségem. Lelkem mélyéből nyilvánítom mind ezekért hálás köszönetemet, s szívemből óhajtom: legyen Fő Ispányi székem mindig illy érzésektől körülvetve, 's elevenítsék azok pályám végszakaszát is, midőn a' vér már lassabban kering; mert - engedjék e reményemet kifejezmem - hogy itt e' helyütt vénülök meg. Kétszeres kötelességemmé válik ennél fogva lehetőség eljárni a' külömben is kedves feladatban; e' nemes megye' boldogságát, dicsőségét öregbíteni, s e' kép Ó Felsege imádott Királyunk magyar hazánkat szünet nélkül boldogítani kívánó szándékát, általa, 's a' törvények által kiszabott körömhöz képest előmozdítani, bennem helyezett felséges bizodalmanak megfelelni. -

Nem kevésbé illeti hálás köszönetem mind azon szomszéd nemes Megyék 's hatóságok' érdemes küldöttjeit, 's minden Úri vendégeinket, kik becses személyükben vagy küldöik nevében ezen polgári ünnep fényét növelni; barátságuk - szomszédi hajlandóságunknál fogva szívesek valának. Vegyék mind az én, mind e nemes megye' részéről tartozó érzeteink e' köz helyen való nyilvánítását, 's legyenek, kérjük, meggyőződve hasonló szomszédi tiszteletünk, barátságos indulataink felől, mellyeket bebizonyítani készségünket mindig tapasztaladják. - Illetti pedig köszönetem névszerint kedves Gömöröm küldötteit, kik e' messze utat 's fáradságot nem sajnálva, engem mostani elrendeltetésem helyére, annyiszor tapasztalt szívességök és szeretetök újabb jeléül elkísértének. - Mondjátok meg küldöiteknek: hogy a díszteljes kormányotokon töltött idő kedves emléke,

éltem végperczéig kísérni fog, 's hogy miután Felseges Urunk Királyunk' rendelkezéséből más hatáskör szabattott előmbe, nem szünendek meg, mint Gömöri - kedves körötökbe vissza lépve, csekély erőmhöz képest részt venni Gömör dísze, becsülete emelésében, mit sértetlen fenntarthatni, szíves közre munkálástokkal könnyű, de szakadatlan feladatomban vala.

Eleget tévén e kép, mennyire korlátozt erőm engedé, háladó szívem vágyainak hátra van még, hogy szeretett honunkat tárgyazó legbensőbb meg győződésesen alapult némelly nézeteimet, mellyekre nézve magamat szenvedelem 's önérdek befolyásától mentnek nyilatkoztatom, ez ünnepélyes alkalmat használva, őszintén és egyszerűen, ezen díszteljes gyülekezet előtt, letett esküm sikerbe vételeül előterjesszem, - inkább kívánván a ki nem merített előadás vádja alá esni, mintsem azt magamba fojtani, mi által polgári kötelességet gondolok leróni, - mert hiszen becsületes kedélyből származott meggyőződés is ér valamit.

A' már 27 évig tartó béke, melly e' földlakta népeket érhetett, legnagyobb jótétemények közzé számítható, szülte e' század jellemző sajátságát, miszerint a' hosszas és véres háborúk által közállományokon mint egyedeken ejtett mély sebeket gyógyítani, a' törvényeket kijavítva - alkotmányokat az emberekkel és tárgyakkal öszvehangzásba hozni törekszik. Szeretett magyar honunkat is elborítá e' mindent javítani kívánó szándék, 's midőn ezen eléggé szemmel nem tartható tüneményről, annak természetéről lehető eredményeiről elmélkedni kívánunk, lehetetlen a' múltra is, melly a' jövőnek leghívebb tükre, egy két pillanatot nem vetnünk. -

Nem szándékom nekem előszámlálni, mint szállották, miképp alapították meg eleink ez országot, mint ontották véreket szegény apáink, mint küzdöttek halálíg dicsőséggel, nem csak ez új szerzeményökért, de a' kereszténység 's egész európai míveltség' érdekében, miképp állottak ellen, egy maroknyi nép, a Tatar 's Török vad csordáinak; sőt a' félhódnak nem csak ellentállni, de azt meg is győzni képesek lettek volna, ha a köztök akkoriban gyökeret vert, s számtalanszor csírázó viszátkodás többször az országot az enyészet közelébe nem vezet; - ellenben figyelmeztetőleg ezeknek kétségtelen következményeit érintetlen nem hagyhatom. Miután ezen sok érvágás mindig leginkább a nemest, a' magyar nemzetiség képviselőjét érte, - a' nemzet' szív vére patakokként folyt, fogyott a magyar ügy sem nagy számú család, 's kéntelen vala, mit külömben tán nem, vagy legalább nem olly mértékben lett volna teendő, idegen csemetét körébe fogadni, 's ez által a' már külömben is vegyes hazai népet méginkább tar-

kázni. – Ennek súlya még most is nyom bennünket. – Lehetetlen volt illy temérdek nehézségekkel küzdő első szent Királyunknak az Ország alapítójának, a' népek annyi vegyületében a' nemzetiséget is, melly honi nyelv nélkül üres hang, olly szilárd alapokra mint a' Királyi trónt 's alkotmányt tenni le, mi később még kevésbé történhetett. – Szelídültek ugyan eleink a' keresztény vallás követése által szokásaikban és míveltségökben, de a' főntebbieknél fogva lehetetlen volt nekik a' köz társaság mind inkább szövevényes állapotja által igényelt intézményekben más nemzetekkel egyiránt haladni, az az: a' többi nemzetekhez illőleg kiemelkedni. Értem pedig ezen kiemelkedés alatt mind azon értelmi felsőbbiséget, melly a' lélek, szív és kedély valódi kincse, a' kereskedés és ipar' hatalmas előmozdítása, vagy is a' szellemi 's anyagi érdek szerencsés vegyülete által, ez úgy is rövid ideig tartó földi létet felsőbb néző pontról megítélni, a' szerint cselekedni – 's a' társas életben mind inkább növekedő megszorításokon megnyugodni tanít, 's a' vagyonnosságot előállítja.

A' felyebbikből következett, hogy ezen magyar föld, minden gazdagsága mellett, eddigelé nem volt képes mind ezen pusztítások által mintegy honosult vagyontalanságból az országot kiemelni, – annyival kevésbé, mert vitéz eleink táborban töltvén viharos napjaikat, a' polgári békés élet alapját tevő gazdaság folytatásával nem sokat gondoltak, – és ennek súlya is még nyom egy kissé. – Világos tehát ezekből, hogy a nemzetesedés és a' társasági állapot tökéletesbülése felé való általános törekvés, – vagy is a kiemelkedés e két nagy tárgy, melly a műveltebb nemzetekkel egy fokra állíthat egyszerre, 's miért épen a jelen időben? reánk rohant. És ez, állapotunk diagnósisa.

De ha ezen két feladat felé haladás más sokkal számossá, egy ajkú, 's a míveltség magas fokán álló nemzeteknél felette nehéz, – vajmi nehezebb hazánkban! Nemzetiség ugyan is nemzeti nyelv nélkül üres hang-ezt áldott Fejedelmünk (ki mindenhez mi országunk' emelkedését eszközölheti, hatalmas védkezét nyújtja) és az országos rendek átlátták, mit félszázad óta keletkezett törvényeink iránya bizonyít. Ámbár pedig ezeknek jó sikere kétségtelen, még is hány lakosa van még Magyar országnak, ki nem csak nem magyar ajkú, de a' nemzetesedési törekvést vagy ignorálja vagy nem helyesli, hány- ki nem magyar, de más nemzetiségnek hódol, szintolly hévvel – szintolly szeretettel – mint mi? 's végre, mi tagadás, vajon általánosan véve Magyar ország népességének nagyobb része nem olyan e' még? melly a nemzetiség magas eszméjét, legyen az bár magyar, vagy nem magyar, vagy tisztán nem, vagy tellyeséggel nem – képes felfogni? 's annál kevésbé annak minden nemesre s nagyra varázs erejű ösztönzését érezni s állhatatosan követni. Nyugadalmából felriasztani, legalább egy időre megelegetlenné tenni – felbőszíteni – igen is, a' tömeget lehet, – de ekkor az bizonyára többet ront, mint épít, akár magyar vagy más nemzetiség mellett, akár ellenök buzgólkodják. Midőn pedig egy

nagy rész a magyar nemzetiség ellenzésében, vagy, hogy többet ne mondjak, előnemvitelében, – egyetért, vallyon azok, kik nyelvre nézve még a magyarok közé lennének számítandók, mindnyájan magyar szívet is hordoznak e keblökben? azok pedig, kik a nemzetiség melletti hevükben egy oldalulag s a' társasági állapot általános tökéletesbülést szem elöl vesztve, csak e kikötő felé vitorláznak, ne gondolják, hogy a' mívelt magyarság barátjait sajkájokban hordozzák. Mit használnak tehát ezek is nemzetiségünknek?

Illy nehézségek mellett tán nem vakmerő azon állítás, hogy nálunk a nemzetiség hatalmas, sebes léptekkel, és a nemzeti kiemelkedést mellőző előmozdítása lehetetlen, vagy ha próbáltatnék, vesztére szolgálna. Nemzetiség kiemelkedés nélkül, a' Magyaroknak az; mi éhezőnek aranyhalom Zahara pusztáján.

Nézzük most, hogy áll a' dolog a kiemelkedés kérdésében; és szabad legyen a nemzetiség barátihoz, kik közé magamat is számítom, intézett azon kérdéssel felelnem: vajon ha a' kiemelkedést sebesen akarnók előmozdítani, nem lettünk e kénytelenek idegen értelmi felsőbbiséghez folyamodni? a' mire mindennapi életünkben is gyakran kényszerítve érezzük magunkat; 's a' kiemelkedés csak egy eszközét is említvén kérdem: ha a kereskedés és ipar tekintetében olly vonzó honban, ezeknek minden lehető csatornáit, minden óvakodás nélkül megnyitattánának, a' mi természet szerint a' szomszéd nemzetekkel külobben olly igen kívánatos szoros és számos érintkezések és özszeköttetések nélkül lehetetlen, – vallyon nem féltenék e a nemzetiséget nagy visszalökéstől? s igazságuk lenne tett előlépteiseinket ez esetben félteni, és a kiemelkedést e' részben gátolni, melly ez úgy is már elég vegyes népű honból földtekénk minden nemzetei 's népei mutató-tábláját, a' magyar polgárból pedig, világ polgárt képezne, ollyat t. i., ki nem a magyarságot, de nem is az Isten nagy világát, s benne az egész emberiséget, – de csak magát szeretné, – így, véleményem szerint tán nem vakmerő azon állítás, miszerint a kiemelkedés' tárgyában sem lehet hatalmas és sebes léptekkel és a nemzetiséget mellőzve előmenni, vagy ha próbáltatnék, vesztére szolgálna.

De, ha egyenként nem lehet, tán mind kettőben együtt haladhatnánk hatalmas és sebes léptekkel mondhatná valaki: Ugyan úgy? tehát az, ki egyenként 50. fontot emelni nem bír, egy mázsát kíván emelni? lehet e megfelejtkeznünk még száz meg száz másféle bel 's külföldi complicációk szülte akadályokról? azon Bábel tornya építésére emlékeztető el- és nem-értésekről, mellyek a' nagy részben legjobb akarát szülte heveskedések és csattogások által épen nem oszlanak, sőt, még jobban bonyolítanak? lehet e megfelejtkeznünk azon honunk legnagyobb kárával még most a' nemzetiség és kiemelkedés közt létező szerencsétlen ellentétről, mellyről egy kis figyelem mellett, mindenki mindennap meggyőződhetik, 's melly magában is elegendő lenne, mindkettőben való hatalmas és sebes léptekkel haladás meggátlására, vagy ha azt még is erőltetnénk, egyik a másikat temetné el. –

És még is, valamint hazánk történeti viszonyait tekintve, így kellett jönnie: hogy a 'nemzetiség' gyarapodása és a 'társasági gépely tökéletesbülése, e két, a hon javát közvetlenül eszközölő tárgy, szükségkép mi reánk, ez időszakra nehezüljön; úgy azokban egyenként épen nem – de csak egyesítve kell s lehet előmennünk; hogy a' külnnemzetek egykor lehető öszszecsapása által össze ne lapitassunk, vagy ha reánk nyomulnának, őket vissza tartóztatni képesek legyünk, és az egy oldalú előmenetel által; egy vagy más rendbéli érdek megsérülése ellenszegölést, 's nem várt – 's előre meg sem mondható nehézségeket ne szüljön. – Együtt 's egyszerre, kell tehát egyiket sem vesztve szem elől, óvakodva, mindkettőben előmenni. (De hogyan?)

Félelmet sem elárulni, sem okozni, sem végre a' lehető haladásról lemondani, éppen nincs szándékom, midőn még is hitem szerint, azt állítom: nem törekedett még ország nehezebb körülmények között a' tökéletesedés pályáján, mint Magyar ország. Azonban a tökéletesedés magvát mindenütt oly bőkezűleg elhíntó mindenhatóság, ellensúlyul majdnem kimeríthetetlen segéd forrásokkal áldotta meg Magyar országot; tekintsünk szét bár merre, és áldott Fejedelmünk Magyarjai valódi boldogságát nem csak óhajtja, de minden lehető úton tetteleg előmozdítani is kész, – úgy hogy ezeknél fogva Magyar Országot minden igazsággal kivételi országnak mondhatni, melly sem idegenek befolyása, – mert hiszen ezek complicációinkat nem ismerik, – sem improvisációk által, hanem törvényeit és ősi jó szokásait megtartva, csak nemzete s alkotmánya erejével eszközzendő egyetértés által haladhat bizton elé. –

Kívánom pedig az egyetértést e helyütt nem annyira mint czélt, hanem mint szükséges következményt, nem annyira azon varázs erő és helyes tapintat miatt, melly sokaknak egyre munkálásában rejtezik, hanem inkább azon morális hatása miatt, melly a' közösen felfogott jótékony cél szerencsés elérése után mindenkit egymás iránti rokon – érzettel – hajlandósággal – és engedékenységgel tölt el, – bizodalmat gerjeszt újabbi közzvállalatra, mi annyi bukott vállalatok országában fölettebb szükséges – neveli az egymást nem nélkülözhetés érzetét – 's kilső nevezetes lépés sok mások tételére, mert az együtt munkálás jó sikerének emlékezete a' sokféle való elágozásokat, és a jobbra fordítható tehetségeknek hasztalan, vagy kevésbé szükséges dolgokra elpazarlását gátolandja. –

Szét tekintvén tehát illy tárgyak után, mintegy önkényesen ajánlkozik kettő, melly már magában is képes lenne az egek áldását e honra leidezni, – a' vagyonosodhatás ez és az általános jobb nevelés eszközölése. Bár mi legyen is vallása nyelve, míveltségének foka, állapotja; ezekben bizonyára mindenki egyetért. Ki ne szeretne zab helyett búza kenyeren élni? daróc vagy vászon helyett posztó ruhát viselni? ki ne szeretné azon hont? ki ne lenne kész mindenét feláldozni hazáért, melly módot nyújtott gyermekei jobb nevelésére? – És így e' kettő által Magyar honhoz – mindenkit a háladatosság legerősebb láncza,

a Magyarorsághoz – a köz-érdek kapcsolna mit senki tagadni nem fog, ha meggondolja, hogy a' nagy erények épen olly tulajdonává válhatnak a' nagy tömegnek, mint a legirtóztatóbb vétkek, a' mint az előzmények ennek – vagy amannak – kedveznek. E kettő körül pedig munkatér mindenkinek juthat.

Hogy pedig a vagyonosodhatás' némelly eszközeit említsem, elég legyen a számos közül csak a mezei gazdaságnak mint Magyar Ország fő élet forrásának országos előmozdítását, – a' közlekedés, utak, pósták általi könnyítését, – főképp a Magyarországra leghasznosb belső kereskedés tekintetéből; – vám és harminczad viszonyaink elrendezését; – Biztosítéki intézetet (Hypothekenbank), melly épen nem teszi az ősiség eltörlését szükségessé; – Tűz és jég elleni kölcsönös biztosítást neveznem; 's a' t. Honunk csak kifejlődést kíván, mi által a nemzetiségnek legjobb, legszilárdabb alapja tétetnék le, mert Franklin szerint: a' tele zsák szilárdabban áll az üresnél, – a' mi szellemileg is való. – Midőn pedig az egyetértés kedvéért e' lépések tétetnének, szükség lenne óvatosan mindent elkerülni, mi a' kívánt egyesülést akadályoztatná, vagy a' fenn állót össze zavarván, a minden előmenetelhez (Magyarországban főképp) szükséges időtől megfosztana. Leginkább a nemes forrásból származó túlbuzgalomtól kell a' Magyaroknak óvakodnia, nem csak mivel a' túl feszített erőlködés, mely többnyire nem oda vezet, hova irányoztatott, anyagi mint szellemi világban tespedést szül, de azért is, mert a mindig csirában készen lévő rossz szenvedelmeknek kívánt tért és alkalmat nyit. –

Törvényes koronás Fejedelmével együtt véve a' Nemeség – tehát az, ki e' földet bírja – a' haza jövődjéhez ezer érdekek kötvé lévén, mindég cselekedettel késznek bizonyodott az idő igaz kívánatához simólni, 's ez által 800 éves tapasztalás szerint, mi nem csekélység-, egy olly hatalmas fenntartási elv állott egybe, 's erősödött meg, melly a' hajdan viharainak – a' jelenkori felforgatási viskzetegségnek, igen is, de a' törvényes korszerű javításoknak – soha ellent nem állva, a haladás legbiztosb, – majd nem egyedüli, legnemesb kútfejévé vált. – Magyarországnak az annyira és méltán óhajtott nemzetiséget képviseli, s történeti alapon a jelent a' jövődöhoz köti. – Mi szükség tehát ezt ostorozni? vagy talán az itt ott jelentkező, a' köz csendet felzavarható túlbuzgók célja még is az érdekek elválasztása lenne? Óvakodjunk sok ezer érdeket sértve, a' történeti alaptól távozni. Így állhatott és maradhatott csak fenn történeti alkotmányunk, mellyben, mint mindenkor mondani szeretem: több bölcsesség rejlik mint első tekintetre a' felületes vizsgálónak tetszik, 's mellyet a' Corpus jurissal együtt csak az gúnyolhat, ki nem érti, vagy bizonyos vágyból, tágkeblű hazafi köpönyegébe burkolva, azt „hogy elavult” velünk elhítni szeretné; sokan közülök jótéteményeit élvezni szeretik, hasonlók azokhoz, kik a' kútból szívesen merítenek a' nélkül, hogy forrását nem csak nem vizsgálják, sőt, azt veszedelmeztetni s elásni indulnak. Óvakodjunk túlságos hévvel improvisációk sürgetésétől, mert ott, hol ország 's nemzet boldogsága

forog kérdésben, csak idővel és időben haladhatunk biztosan elé, s azt mondanám; ne rázzatok fel mindent, ne kísértetek mindent egyszerre – kövessétek atyáitok példáját, kik soha nem rögtönözve; de lépcsőnként – soha idegenek, de csak honosaik közre munkálása által, – 's mindég az egyszer szerencsésen letett alapkö megtartásával, illesztették az idő valódi nem képzelt kívánathoz képest a' felülpítményt. – Ha van köztetek rossz szándékú, célta nem érend. – Ti pedig, kik nemes indulatból 's a' hazaszeretet hővágyából kívánjátok sietetni a' tervezett előmenetelt, hogy – mi olly természetes – azt még élvezhessétek is, óh! mennyire kérnélek titeket a király és haza egyesített javáért, – a' természet ellenit, – a' lehetetlent ne kívánjátok. Nemes szíveteket, az erények legnehezebbjére s épen azért nagyobb élvezésre az ön megtagadásra utasítanám. Igen nevezetes és nehéz, – de legnemesb feladat jutott e jelen nemzedéknek, ön megtagadással – magáról megfejelve, – szüntelen az egyezés nagy eszméje feltartásán-öregbedésén munkálkodni. – Engedjétek meg, ha sikerülend a teendő javításoknak törvényes és biztos úton, a' jövőknék előkészítéséül, jó irányt adni. Elégedjétek meg a' jövődőség boldogsága előérzetében. Az utókor a mostaniak önküzdését áldásaival elismerendi. Ha pedig ezt tenni nem vagytok képesek, szünjétek meg haza szeretettel büszkélkedni és magatokkal elhitetni azt – hogy képesek vagytok valami jót eszközölni.

De tárgyam nagyságától elragadtatva, a' szűken mért határokat tán túl is haladva, – a miért bocsánatot kérek, – ismétlem, mi szerint bonyolódott állapotunk közepett, a' minden túlságot jótékonyan mérséklő időt fő eszközül használva, a vagyonosodhatást és nevelést, hatalmas és sebes törvényes léptekkel mozdítsuk elé, – a' nemzetiséget és kiemelkedést pedig minden külső ellenséges hatástól mentsük meg, hogy így amazok által, magukban csendesen fejlődhessenek. – Az élet komoly tapasztalásai ifjúságom ábránd képeit már eltörlték, de még is ezen, – nagy részt időszülte feladatunk illy útoni szerencsés megoldása iránt reménységem, sőt, meggyőződésem el nem hagyand soha, feltevéleg, miről nemzetem, 's különösen ezen Nemes Megye' Rendei iránti csüggedhetetlen bizodalom kezekedik, hogy a' Király 's hon egyesített javát atyáink által is megszentésített gyakorlati uton, az éltesebb nemzeteket nem utánözva, de tapasztalásaikat használva, – szerencsétlenségeiken okulva, –józan, törvényes haladással mozdítandjuk elő, mint ezt e' Nemes Megye' Rendei mindég férfias meggondoltsággal követték, s hogy ezentúl is követendik Felsőleges koronás Királyunk és a' Haza reá számot tart.

Ez érzéseim alkotmányos trón – törvényes szabadság – ősz nemzetiség iránti hívségemből származnak, 's ezek egy kis jó akarat hozzá adásával, érdemeim' összegét képezik, – de ezek tisztaságában és akaratom szilárdságában senkinek engedni nem kívánok, s tudom, hogy valamint én törvényes hatalmam' körét jól ismerem, úgy a Tekintetes Rendei azt mindég tisztelni fogják, 's viszont én is letett esküm' szentségéhez tartandom ma-

gam. De vajmi kevés lenne ez, e' fényes hivatalommal elvállalt kötelességeim 's felelősségem' terhei arányában, ha e' Tekintetes megye hasonló érzésektől lelkesített Rendei böltsességekkel és tapasztaltságokkal, – szabad reménylenem, szíves bizodalmmal gyöngye erőmet nem támogatnék, ha olly tisztviselői kar által nem látnám hivatalomat körülvetve, kik vélem közösen munkálva, a' hozott végzések végrehajtását a' felsőségtől törvényes függést, – a' szoros becsületességet tűzék ki vezér elvül, szeretett Királyunk iránti tántoríthatatlan hívségünk, haza-szeretetünk, törvényeink és ősi jó szokásainkhoz való ragaszkodás, azoknak szigorú betöltése, az igazság személy válogatás nélküli kiszolgáltatása, jellemezze minden lépteinket. Az egymás iránti kölcsönös bizodalom, tanácskozásaink komoly méltósága, mind megannyi megkívántatóságai 'a jó rendnek, a' személy 's vagyombeli bátorság, az árvák, özvegyek 's adózó nép ápolása, 's vagyonunknak hiv és kíméletes kezelése, a' közterhek igazságos kivetése, szóval az ön hasznot egyedül a' közhaszonban feltaláló közdolgokbani eljárás, mind megannyi feladatai helyhatósági rendszerünknek, mellynek ismét legerősebb őrije az erényesség. – Csak ha ezeket tartjuk szem előtt, felelünk meg Felsőleges Koronás Királyunk és a' Haza várakozásának, csak így valósulhat leg-tisztább szándékom, csak így szolgálódnak gondjaim e' megye' boldogságára, dicsőségére, mi hogy történjék a' jóság 's igazság kútfejének a' mindenható Úr Istennek minden reménységeimet 's aggodalmimat felajánlván, hozzá fohászokodom; tartsa és tetézze menyeyi áldásával szeretett Királyunkat, e' hazát, böldegítsa e' nemes megjét.

A Vasárnapi Újság (1859) nyomán